ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Նաթէլ Դաւթեան, Մարիամ Յովհաննիսեան և փարսաղան Դաւթեան խուդադեանները, կատարինէ Դաւթեան և Յովհաննէս Գրիգորեան կաճկաճեանները, Աննա Դաւթեան և Գէորգ Գրիգորեան Մկրտումեանները, Նատալիա Բաղդասարեան խէչումեանցը, յայտնելով իրանց ազգականներին և ծանօթներին առաջինը իր որդու, երկրորդը ամուսնու, երրորդը և չորրորդը իրանց եղբօր, հինգերորդը՝ մօրեղբօր, վեցերորդը եղբօր, եօթերորդը՝ աներորդու և ութերորդը իր փեսայի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԴԱՒԹԵԱՆ ԽՈՒԴԱԴԵԱՆՑԻ

մահը, խնդրում են չնորհ բերել հանգուցեալի ամբիծքին իր սեպհական տանը, Աբասաբադեան հրապարակի վրա, շաբաթ, մայիսի 3-ին, երեկոյեան 7 ժամին, իսկ թաղմանը նոյն ամսի 4-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան 10 ժամին դէպի Մուղնու ս. Գէորգ եկեղեցին, որի գաւթում և տեղի կունենայ թաղումը: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ է անում Կրետէն. Բարեգործութեան էվօլիւցիան.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Հայ ուսանողութիւն և նրա դատողները. Գիւղատնտեսական գրոյցներ. Մոռացված մարդիկ. Մատենագրութիւն. Նամակ Երեւանից. Նամակ Ախալցխայից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. վերջին տեղեկութիւններ. Պատերազմի դաշտից. Պարիզի աղէտը. Նամակ Թիւրքիայից. Նամակ Պարսկաստանից.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Պարսկաստանից.

ԻՆՉ Է ԱՆՈՒՄ ԿՐԵՏԷՆ

—

Ի՞նչ է անում Թիւրք-յունական պատերազմի սկզբնապատճառը, Կրետէ կղզին: Եւրոպական լրագիրները վկայում են որ յունաց անաջողութիւնները չեն յուսահատեցնում հերոս կղզեցիներին: Մի թղթակից ասում է որ, ընդհակառակն, այժմ կրետացիները աւելի եւս անողոք են իրանց պահանջի մէջ, քան երբ և իցէ: Վերջերս եւրոպական ծովապետները երկու անգամ փորձեցին համոզել ապստամբներին, որ համաձայնվեն ինքնավարութեան: Պալեօկաստրայում ծովապետները յայտարարեցին, որ ինքնավարութիւնը այնքան լայն կը լինի, որ ընդհանուր նահանգապետի ընտրութիւնն էլ կը յանձնվի կրետէի ազգային ժողովին: Միւս անգամ բանակցութիւնը սկսվեց Կանդիայում: Ապստամբները նախ հրաժարվեցին բանակցութիւններ սկսելուց և ապա դրականապէս յայտնեցին որ իրանց նշանաբանն է. „մահ կամ միացում Յունաստանի հետ:“

Կրետէի Թիւրքերի պատգամաւորները յայտնեցին ծովապետներին իրանց անբաւականութիւնը այն սիրալիր վարմունքի համար, որ ցոյց են տալիս մեծ պետութիւնները ապստամբ քրիստոնեաներին: կարծում են որ կղզին խաղաղացնելը վերջ ի վերջոյ կը յանձնվի Թիւրքիային: Ծովապետները գնացին Րէթիմօ և Կանէա. անհամբեր սպասում են թէ ինչ վճիռ կը կայացնեն նրանք: Մահմետականների գրգռմունքը քրիստոնեաների դէմ սոսկալի է. նրանք երդվում են որ պիտի բնաջինջ անեն քրիստոնեաներին:

Անգլիական համայնքների ժողովում ապրիլի 25-ին Կերզօն ասաց. „Անգլիան գործ դրեց իր ամբողջ ազդեցութիւնը որպէս զի աջակցէ խաղաղութեան և Կրետէի հանգստութեան ու խաղաղացման, թէև մեր ծրագրի իրագործումը դժվարանում էր կողմնակի անխոհեմ խարհուրդների պատճառով: Բայց և այնպէս, մենք չենք հրաժարվել մեր քաղաքականութիւնից և յոյս ունենք, որ ի վերջոյ աջող հետևանքի կը հասնենք: Հիմք չունի այն լուրը՝ թէ Անգլիան ուզում է որ Թիւրքաց զօրքերը կրետէից յետ կանչվեն: Եւրոպական զօրքերը բաւականաչափ ուժ չէին ունենայ քաղաքները և մուսիւլման փախստականներին պաշտպանելու: Եթէ Թիւրքաց զօրքերը յետ կանչվէին, կը սկսվէր մի կոտորած, որի հետ համեմատած Հայաստանի կոտորածը չնչին բան կը թւար:“ Ապա Կերզօն ասաց, որ եւրոպական կօնցերտը այժմ էլ պատրաստ է իր ծրագիրը իրագործելու և վերջացրեց այս խօսքերով. „Ընդդիմադիր կողմը անխոհեմութիւն է անում, յարձակվելով կօնցերտի դէմ: Հայաստանի, Կրետէի և Թիւրքաց միւս հպատակների համար ոչինչ բան չէ կարելի անել առանց բարեկամական միութեան միւս պետութիւնների հետ:“

Սօլսբէրիի օգնականի այս ճառը մի կատարեալ հեգնութիւն է ճշմարտութեան դէմ: Նա արդէն այն տեղին է հասել, որ Կրետէի ապստամբական կռիւները, երբ քրիստոնեայ և Թիւրք կռւում են զէնքը ձեռքին և միմեանց կոտորում, համեմատում է Հայաստանի կոտորածների հետ: Կերզօն մոռանում է, որ եւրոպական ահեղ զրահաւորները Կրետէի շուրջն են պտըտում և չեն թոյլ տայ, որ քրիստոնեաները կոտորեն մահմետականներին: Մինչդեռ Հայաստանի կոտորածների ժամանակ Սօլսբէրի իր մեծադղորդ ճառերից յետոյ խայտառակ փախուստ տուեց և այնուհետև, երբ պատգամաւորները մի մի հարցապնդում էին անում կոտորածների մասին, անգլիական կառավարութիւնը նրանց դէմքին էր շպրտում այն ստերեօտիպ ֆըրազը, թէ անգլիական դեսպանը թուղթ է գրել Բ. Դրան և դեռ պատասխան չը կայ: Երեք տարի է այդ պատասխանը չէ ստացվում......

ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԷՎՕԼԻՒՑԻԱՆ

—

Տասնեւիններորդ դարի անխնայ քննադատական ոգուց չէ կարողացել ազատ մնալ և բարեգործութեան սկզբունքը: Նա ենթարկվել է մի քանի քաղաքատնտեսների և բարոյագէտների կողմից մինչև անգամ խիստ յարձակումների: Յայտնի է, որ գլխաւորապէս քրիստոնէական կրօնը հռչակեց բարեգործութիւնը՝ իբրև սկզբունք և առաքինութիւն, բայց այդ սկզբունքը, ուրիշ շատ քրիստոնէական սկզբունքների նման, կամ մնաց չիրագործված, կամ անարժան և անընդունակ կատարողների ձեռքով ենթարկվեց զեղծումների և յեղաշրջումների: Եւ վերջ ի վերջոյ, բարեգործութեան սկզբունքը այնքան սեղմվեց, սահմանափակվեց, որ ամբողջ դարեր նա կայանում էր միայն մուրացկանին, աղքատին հրապարակաբար, փողոցներում ողորմութիւն տալու և վանքեր, եկեղեցիներ շինելու մէջ: Սակայն բարեգործութեան սկզբունքի իրագործման այդ ձևը ամենևին չէր թեթևացնում տառապեալների տանջանքը. ողորմութիւն տալը չէր պակասեցնում մուրացկանների, աղքատների թիւը, իսկ վանքեր և եկեղեցիներ կառուցանելը չէր թեթևացնում հասարակական թշուառութիւնը: Դեռ այսօր էլ մեր մէջ, ինչպէս և բոլոր կիսակիրթ ազգերի մէջ, բարեգործութեան այդ ձևը գրեթէ տիրապետող է հանդիսանում:

Այդ է պատճառը, որ ժամանակակից քաղաքատնտեսները և բարոյագէտներից շատերը սկսել են յարձակվել բարեգործութեան, կամ աւելի ճիշդն ասած, նրա գործադրութեան ձևի և եղանակի վրա: Բարեգործութիւնը, ասում էին նրանք, անօգուտ է, որովհետև նա չէ կարողանում արմատախիլ անել մարդկային տանջանքները և թշուառութիւնները: Նա միայն ժամանակաւորապէս ամոքում և թեթևացնում է ցաւերը. Նա անպատակ է, որովհետև իրական օգնութիւն չը հասցնելով տառապեալին, անբարոյականացնում է նրան, սովորեցնելով անգործութեան և մեռցնում է նրա մէջ ինքնօգնութեան գաղափարը: „Թողէք, գոչում էր քաղաքատնտեսների և բարոյագէտների մի խումբ, որ աղքատները իրանք սովորեն խնայողութեան, միջոցներ ձեռք առնեն կեանքի վտանգների և ձախորդութիւնների դէմ. իսկ երբ դուք ներշնչում էք բանւորին, չունեւորին օգնութեան յոյս, նա գլանում է ինքնօգնութեան միջոցներ ձեռք

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Սալմաստ, ապրիլի 14-ին

Անցեալ օրերը Թաւրիզից Սալմաստ էր եկել ֆրանսիական հիւպատոսը՝ կաթօլիկ ասօրիների մի-ինչ որ հողային հարցի առիթով: Ասօրիների հոգեբր պետ՝ Ղաչա խաղը վաղուց վէճ ունի Մամադ-Ալի խանի հետ Իւլա գիւղի մի քանի կտոր հողի մասին: Ֆրանսիացու միջամտութիւնը նրանով է վերջանում, որ Թիւրք հողատիրոջ մարդիկը՝ սպանելու նպատակով՝ վիրաւորում են Ղաչա խաղի երկու ծառային:

Հետաքրքիր է Սալմաստի հողային խնդրի դրութիւնը, բայց առ այժմ դրանով զբաղվել մարդ անկարող է: Քիւրդերն են միշտ գրաւում իրանց վրա բոլորի ուշադրութիւնը: Այժմ սըրանք են որ տուժում են: Շատ էին աներես դարձել այդ անիրաւները. մինչև անգամ այս տարի Սօմայի քիւրդերը կտրական կերպով մերժեցին պետական տուրքը վճարել: Այդ աւազակներին հնազանդեցնելու համար Սալմաստի գաւառապետ Սամսամ-Նիզամը, որ մի արդարասէր և քաջ երիտասարդ է, պարսից զօրքով, Ուրմիի ասօրիներով ու քիւրդերով յարձակվում է սօմայցիների վրա: Մարդ քիչ է սպանվում, բայց ասօրիները թալանում և այրում են 11 քիւրդ գիւղ, կանանց բռնաբարում և մի քանի քիւրդ սէյիդ սպանում (երևի անցեալ տարվայ քիւրդերի ձեռքով սպանված իրանց եպիսկոպոս Մարգօրէլի վրէժը լուծելու համար): Այժմ կառավարութիւնը պահանջում է, որ քիւրդերը յանձնեն պարսիկներին իրանց մօտ գտնված զէնքերը, թողնեն աստանդական կեանքը և հաստատաբնակ դառնան: Հազիւ թէ քիւրդերը կատարեն այդ խելացի պահանջը:

Քիւրդերի պատժվելը քրիստոնեաների ձեռքով զայրացրել է թիւրքահպատակ քիւրդերին, որոնք մի լաւ ջարդ են տալիս Սարայի (Աղբակ) ասօրիներին և յարձակվում են նոյն տեղի արքունական զէնքի պահեստի վրա ու գրաւում եղած զէնքերը: Քիւրդերը սպառնալիք են կարդում և Բաշ-կալայում ապրող պարսիկ վաճառականներին, մեղադրելով պարսիկներին գեաւուրների օգնութեամբ մահմետական քիւրդերի արիւն թափելու մէջ: Այդ վաճառականները սարսափահար եղած՝ թողել են իրանց խանութները և փախել եկել Սալմաստ: Սրանք պատմում են, թէ Շէյխ-Իբադուլլահի որդի՝ Շէյխ-Մէհմէդ-Սադըղը պատրաստվում է արշաւել Սալմաստի վրա: Թէպէտ անհաւատալի է թւում մեզ, որ տեղի ունենայ մի այդպիսի արշաւանք, բայց ժողովուրդը՝ պարսիկ, հայ, ասօրի, սարսափի մէջ է, մտաբերելով Շէյխ Իբադուլլահի գազանութիւնները: Մինչև անգամ Հին—քաղաքի պարսիկները, որոնք աւելի մօտ են ապրում սահմանին, սկսել են ամրացնել իրանց գիւղը և ռազմամթերքի պաշար ձեռք բերել:

Եւ դժուար էլ չէ գլուխ բերել մի նոր արշաւանք, եթէ միայն քիւրդերն ուզենան մի այդպիսի անմտութիւն անել: Բացի Շէյխի քիւրդերից թիւրքա-պարսկական սահմանի վրա ապրում են բազմաթիւ քիւրդ «համիդիականներ», որ լաւ զինված են և միշտ պատրաստ՝ կռւի մէջ նետվելու: Շարաֆխանա լերան մօտ գտնվում են Միլանցոց 12 գիւղեր, որոնք կարող են հազար հրացանաւոր դուրս հանել: Բազիդաղ սարի շրջակայքում (ուր անցեալ տարի Պէտօն իր մարդկանցով քաջութեամբ նահատակվեց) ապրում են երեք աշիրաթ՝ միլանցիք, մուկուրցիք և չամշիկցիք. սրանք պատրաստի ունեն մօտ չորս հազար հրացանաւոր: Շիկակները կը տան հազար մարտնչողներ և մարդկցիք ու թագուրցիք՝ հինգ հարիւր հոգի: Սրանք էլ բաւական են վնաս հասցնելու մի այնպիսի փոքր գաւառի՝ որպիսին է Սալմաստը, եթէ միայն ժողովուրդը չը դիմադրի քիւրդերին մինչև զօրքերի գալը:

Թիւրքաց կառավարութիւնը համոզել է այստեղի սիւննի թիւրքերին գաղթել Աղբակ և գրաւել հայերի թողած գիւղերը: Սուլաւ, Շօրիկ, Հօվաղար, Օրբան, Շիրաքու, Եզդիքան, Բաժգիրան և Գալան գիւղերի սիւննի բնակիչները մասամբ անցել են Թիւրքիա, մնացածն էլ կը գաղթէ եղանակները տաքանալուն պէս: Խեղճ աղբակցի հայ. նա «զուլումից» փախել է եկել Սալմաստ, շատ կեանք է քաշում, որ յետոյ դարձեալ վերադառնայ իր ծննդավայրը, բայց ներկայ թիւրքը փորձը հայերի թողած գիւղերը մահմետականներով բնակեցնել է տալիս, որ նրանք չը կարողանան վերադառնալ և այդպիսով ամբողջ գաւառը դատարկվի հայերից: Պարսիկ կառավարութիւնն ուզում է հայ գաղթականներին բնակեցնել տալ Դ ե ր ի կ վանքի հողերի վրա: Խելացի է այդ դիտաւորութիւնը, որովհետև այդ հողերը պատկանում են վանքին և երկիրը նման է լեռնային Աղբակին:

Մի կողմից բարձրագոյն իշխանութիւնն աշխատում է մի կերպով ամոքել խեղճ հայ փախստականների անտանելի դրութիւնը, միւս կողմից գաւառական թրիաքակեր պաշտօնեաները, յայտնի մարդկանց կողմից դրդված՝ զըրպարտութիւններ են անում այդ խեղճերի վրա: Ուրմիի գաւառապետ Ջաֆարի Սալթանան հեռագրել է Վալիաթին (թագաժառանգին), թէ Սալմաստում հայերն ամեն օր յայտնի կերպով զինավարժութեան կրթութիւններ են անում, և մտադիր են անցնել Թիւրքիա: Հին, շատ հին է այդ երգը, այնպէս որ զզուեցրել է ամենքին: Անցեալ տարի էլ այդ դատաւորը նոյն դանդաղն արաւ, և քննութիւնից հաստատվեց նրա զըրպարտութիւնը: Այդ խնդրի առիթով Վալիաթն ուղարկել է Սալմաստ՝ Խոյի, Սալմաստի և Ուրմիի ընդհանուր սարփարաստ Միրզա-Հիւսէյին-խանին (վանի Նախկին հիւպատոսին), որը տեսնելով անտուն անտէր գաղթականների օրական հացի կարօտ լինելը, աշխատում է իրագործել կառավարութեան մտադրութիւնը՝ բնակեցնել նրանց մի նոր գիւղի մէջ:

Մի.

առնել": Դրա դէմ բարեգործութեան սկզբունքի պաշտպանների մի խումբ հետեւեալն էր առարկում. „ամեն մի առաջադիմող, քաղաքակրթւող հասարակութեան յատկութիւնն է թեթեւացնել իր տառապեալ անդամների վիճակը. միթէ կռւող զօրքը պատերազմի դաշտի վրա ընկած է թողնում իր վիրաւորեալներին":

Հռչակաւոր սօցիօլօգ Հերբերտ Սպենսեր, որ պատկանում է նոյնպէս բարեգործութեան սկզբունքի գործադրութեան ձեւի հակառակորդների բանակին, հետեւեալ կերպով է ձեւակերպում իր յարձակումը. „Վատ գործադրւող մարդասիրութիւնը, այն անմիտ բարեգործութիւնը, որ մտածում է միայն ներկայի տանջանքները ամոքելու մասին, որ չէ տեսնում ապագայի տանջանքները, արդեօք աւելի մեծ թշուառութիւն չէ՞ պատրաստում:" Սպենսերի այդ խիստ եւ անողոք եզրակացութեան դէմ հռչակաւոր գիտնական Ֆուլիէ հետեւեալ միտքն է յայտնում. „Հրաժարվելով Հերբերտ Սպենսերի հետ միասին ողորմութեան եւ մարդասիրութեան գաղափարից, մենք այլ եւս չենք կարող վստահ լինել թէ կարող ենք հասնել մարդկային ցեղի բարւոքման: Ընդհակառակը, զբաղվեցէք բարեգործութեամբ, զբաղվեցէք նրանով խելացի կերպով, տուէք նիւթական օգնութեան հետ միասին եւ բարոյական օգնութիւն եւ դուք դրանով աւելի կը նպաստէք թոյլերի կազդուրման եւ վերածնութեան:"

Այդ՝ իր ժամանակին եռանդուն կերպով մղվող բանակռիւը այն հետեւանքն ունեցաւ, որ եւրօպական հասարակութեան մէջ բարեգործութեան գաղափարը ճիշդ կերպով որոշվեց եւ բարեգործութեան սկզբունքը սկսեց գործադրվել համաձայն այդ գաղափարի: Մի անգամ ընդ միշտ հաստատվեց, որ բարեգործութիւնը հարկ չէ, որ պէտք է վճարել, այլ հասարակական եւ եղբայրական պարտաւորութիւն, որը պէտք է կատարել: Բայց այդ պարտաւորութիւնը պէտք է կատարել այնպէս, որ նա լինի իրական եւ ազդու: Բաւական չէ միայն տալ, պէտք է աշխատել, որ աղքատը, տառապեալը ոտքի կանգնի, հեռացնել, եթէ կարելի է, աղքատութեան պատճառը, կամ գոնէ զգալի կերպով թեթեւացնել թշուառութիւնը: Պէտք է օգնութիւնը յարմարեցնել աղէտին, նիւթական բարեգործութիւնը լրացնել բարոյական բարեգործութեամբ, եւ միայն այդ տեսակ բարեգործութիւնը կը ներշնչէ աղքատի մէջ յոյս եւ մխիթարութիւն, կը խրախուսի եւ կը քաջալերի նրան:

Ահա այն սկզբունքը, որով ղեկավարվում է այսօր քաղաքակիրթ Եւրօպան, որտեղ բարեգործութեան գաղափարի այդ էվօլիւցիան երկար դարերի յամառ աշխատութեան արդիւնք է: Մենք միւս անգամ կը խօսենք, թէ այդ էվօլիւցիան ինչպէս է ընթացել հայոց հասարակութեան մէջ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ

XVI

Օսմանցիների անշարժութեան գլխաւոր պատճառներից մէկն էլ՝ այդ ժողովրդի ինքնահաւանութիւնն է, հասցրած անսահման ծայրահեղութեան: Թիւրքերի այդ ինքնահաւանութիւնը նրանց գլխաւոր յատկանիշն էր ոչ միայն 15-րդ կամ 16-րդ դարերում, երբ նրանք, հեղեղի նման, արեւելքից դուրս գալով՝ իրանց բռնակալ տիրապետութեան տակ գցեցին արեւմտեան կուլտուրական երկիրները, այլ այդ յատկանիշը մնաց նրանց մէջ եւ յաջորդ դարերում, երբ նրանք սկսեցին փոքր առ փոքր ընկնել իրանց պատերազմական բարձունքից, նոյն իսկ ներկայ դարում, երբ եւրօպական հարաւային ազգութիւնները, փշրելով կիսալուսնի շղթաները՝ քայլ առ քայլ յետ մղեցին նրանց Յունաստանից, Սերբիայից, Բօլգարիայից դէպի Ասիա, դէպի մահմէտականութեան գլխաւոր կէտերը...

Չը նայելով Կ. Պօլսի իշխանութեան անկման եւ ծայրահեղ քայքայման, ամեն մի թիւրք փաշա, թիւրք էֆէնդի, նոյն իսկ թիւրք վաճառական եւ գիւղացի իրանց օրօրում են այն երազով, թէ օսմանցին է Աստուծու միակ ընտրեալ ժողովուրդը, որ ամբողջ աշխարհը միասին առած՝ անզօր է սուլթանների մեծութեան առաջ: Թիւրքի կարծիքով, ամենալաւ գրականութիւնը թիւրքաց գրականութիւնն է, ամենաուժեղ զօրքը՝ օսմանցիների զօրքը, ամենալաւ նաւատորմը՝ Դարդանէլի ջախջախված մի քանի նաւերը, վերջապէս ամենալաւ կառավարութիւնը՝ հէնց այն կառավարութիւնը, որ այժմ հաստատված է Փոքր-Ասիայում եւ Արաբիայում: Նոյն իսկ «Երիտասարդ Թիւրքիա» կուսակցութիւնը, որ միակ օպպօզիցիան է մահմէտական քաղաքական հօրիզոնի վրա, նա էլ, չը նայած իր բողոքող ոգուն, էլի սիրահարված է օսմանեան պետութեան գաղափարի վրա, իբրեւ ամենակենսունակը, եւ փայլուն ապագայ ունեցողը...

Եւ ահա այժմ, յոյն-թիւրքական պատերազմից յետոյ, այդ սպանիչ, կաշկանդող յատկանիշը, ինքնահաւանութիւնը, առիթ է գտնում դառնալու աւելի ծայրահեղ, աւելի յանդուգն, կատարելապէս անսահման: Թէսալիայում, այն էլ քաղաքական խնարիգների եւ օտար պաշտպանութեան շնորհիւ՝ ունեցած մի քանի աջողութիւններից յետոյ, ամեն մի օսմանցի միանգամից մոռացաւ այն նիւթական եւ բարոյական սնանկութիւնը, որ տիրում է սուլթանների ամբողջ կայսրութեան վրա, մոռացաւ այն մահամերձ վիճակը, որին 25 տարուց ի վեր ենթակայ է այդ քայքայված պետութիւնը, եւ արդէն սկսել է երազել, որ օսմանցիների նախկին փառքը, ոյժը եւ մեծութիւնը վերադառնում է, ի մեծ դժբաղդութիւն նրա թշնամիների...

Օսմանեան կայսրութեան միակ փրկութիւնը այն քննադատական, դժգոհութիւն արտայայտող ուղղութիւնն էր, որ վերջին տարիները, մանաւանդ հայոց հարցի սուր կերպարանք ստանալուց յետոյ, սկսել էր նկատվել թիւրք ժողովրդի զանազան շրջաններում, սանձահարելով թիւրքի անսահման ինքնահաւանութիւնը: Բայց ահա, նորից, յոյների դէմ տարած փոքրիկ յաղթութիւնից յետոյ՝ այդ դժգոհ, քննադատող ոգին նորից խեղդվում է, տեղի տալով ազգային սնապարծ ինքնահաւանութեան, որ թիւրքերի մէջ ոչ չափ ունի, ոչ սահման: Այդ ինքնահաւանութիւնը նորից կը դարձնի թիւրքերին յանդուգն, կը վարժեցնի նրան նորից արհամարհել Եւրօպան, հպատակ ազգերի բողոքները, երազելով, որ թիւրքը անքննադատելի է եւ կոչված է միայն վայելելու եւ տիրելու: Դրանով կը սկսվի մի նոր, աւելի դժբաղդ դարագլուխ Թիւրքիայի հպատակ բոլոր ազգերի եւ բոլոր համայնքների համար:

Խ. Մալումեան

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԴԱՏՈՂՆԵՐԸ

(Նամակ Մօսկվայից)

—

Գրիչ ձեռք առնելով պատասխանել պ. Տատեանի երկրորդ յօդուածին Մօսկվայի հայ ուսանողութեան մասին («Մշակ» № 41), մենք կարեւոր ենք համարում «սկզբից» նկատել նախ՝ որ գրականական ազնիւ պօլեմիկան պահանջում է անպայման շիտակութիւն, երկրորդ՝ որ միայն «omnia verba suis locis optima, etiam sordida dicuntur proprie»—ինչպէս ասում է Կվինտիլիանը: Չը կամենալով հարցը ձգձգել ու կնճռել, մենք մի կողմը կը թողնենք պարոնի պատասխանի մանրամասնութիւնները եւ կանգ կառնենք երկու էական կէտի վրա:

Իր առաջին յօդուածում պ. Տատեան յայտնեց հետեւեալ էական միտքը. «Ներկայ հայ ուսանողութիւնը հազիւ թէ կարողանայ մտցնել մեր կեանքի մէջ թարմ հոսանք, կենդանի գործունէութիւն, ուստի ամենատարրական արդարութիւնը պահանջում է, որ հայ հասարակութիւնը իր կողմից անտես առնի նրա նիւթական նեղութիւնները ու կրկանքները» («Մշակ» № 21): Մենք մեր պատասխանում (№ 31) արտայայտեցինք հետեւեալ էական միտքը՝ «ընդունելով անգամ պ. յօդուածագրի ենթադրութիւնը որպէս զուտ ճշմարտութիւն, համարում ենք, սակայն, նրա պահանջը յանուն արդարութեան ոչ միայն անարդար, այլ եւ վնասակար իր ամբողջ էութեամբ:» Մեր այս նկատողութիւնը, որ վերաբերում է բուն խնդրին, մնաց անպատասխան պ. Տատեանի կողմից: Նա իր երկրորդ յօդուածում բաւականանում է միմիայն հետեւեալ ակնարկով՝ «ինչ վերաբերում է մեր յօդուածի էական կէտը հերքելու գիտաւորութեամբ առաջ բերած արգումենտներին, կասենք միայն որ՝ «միթէ ուսանողութիւնը այնքան այլանդակված է»... եւ այլ պաթեթիքական բացականչութիւնները, ոչինչ չեն ապացուցանում, բացի յօդուածագրի պլատոնական ցանկութիւնից, որ եղածը չը լինէր»: Ուրիշ ոչ մի խօսք ամբողջ յօդուածում: Այս մի վարմունք է, որին ասում են՝ կամ փախուստ տալ բուն հարցին պատասխանելուց, որ անշուշտ անտեղի է ազնիւ պօլեմիկայի մէջ, կամ «իմացողին մէկ, չիմացողին հազար»... Աւելի հակված լինելով այս վերջին ենթադրութեան, նորից պարզում ենք հարցը:

Ամեն մի ազգի կամ հասարակութեան առաջադիմութեան միակ գրաւականը նրա անդամների փոխադարձ միութեան, համերաշխութեան մէջ է: Հասարակութեան անդամները բնականապէս կապված են իրար հետ սերտ կապով. մէկը միւսից անկախ, կղզիացած չէ կարող մնալ. հարուստը օգնում է չքաւորին, գիտունը՝ տգէտին, զօրաւորը՝ թոյլին եւ այլն եւ այլն: Այն ազգը միայն ընդունակ է ու կարող է զարգանալ եւ առաջադիմել, որը առաջնորդվում է նշանաբանով թէ՝ «L'union fait la force», հետեւաբար եւ նրանք, որոնք քարոզում են հակառակը, ձգտում են սերմանել ազգի մէջ կործանարար երկպառակութիւն: Իսկ եթէ դրա հետ միասին նրանք իրանց քարոզը հիմնում են «արդարութեան պահանջների վրա», ապացուցանում են, նախ, որ արդարութեան մասին սխալ ու մոլար հասկացողութիւն ունեն, եւ ապա, որ իրանց շրջապատողներին մատուցանում են «արջի ծառայութիւն»... Սրան հայերէն ասում են՝ աչքը բժշկելու տեղ, յօնքերը փչացնել... Այսպէս է վարվում պ. Տատեանը հայ հասարակութեան ու ուսանողութեան հետ, պահանջելով, որ մէկը միւսին անտես առնի: Նա փորձում է մի մարմնի երկու անդամներին բաժան-բաժան անել, մոռանալով, որ մի կողմից այդպիսով նա զրկում է հասարակութիւնը այն ոյժից, որ իր սեփական կարծիքով («Մշակ» № 41) միայն ընդունակ է թարմ հոսանք, կենդանի գործունէութիւն մտցնել նրա կեանքի մէջ եթէ ոչ այսօր, գոնէ վաղը. միւս կողմից՝ ձգտում է ջլատել նոյն իսկ այդ ոյժը... Պարզ է, որ այս տեսակ վարմունք հակառակ է ամեն մի փոքր ի շատէ առողջամիտ դատողութեան եւ արդիւնք է բարոյական թոյլ հիմունքների:

(Կը շարունակվի)

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐ

Օիդիօմը Երեւանում

I

Քանի որ հայերէն լեզուով հրատարակվող գիւղատնտեսական լրագիր չունենք, որի միջոցով հարկ եղած ժամանակ հնար լինէր մասնագիտական անհրաժեշտ խնդիրներ արծարծել, դրա համար էլ ստիպված ենք զբաղեցնել «Մշակի» էջերը: Մասնագիտական խնդիրներով զբաղեցնող յօդուածները, այն էլ այժմ, գուցէ եւ միանգամայն իրաւացի կերպով, ձանձրոյթ կը պատճառեն ընթերցողների ստուար մեծամասնութեանը: Սակայն լիայոյս ենք, որ նրանք մեծահոգի կը գտնվեն դէպի իրանց փոքրաթիւ ընթերցակիցները, որով եւ միջոց տուած կը լինեն նրանց տեղեկութիւններ ստանալ իրանց համար շատ մեծ կենսական նշանակութիւն ունեցող հարցերի մասին, որոնց պարզաբանութիւնը եւ ուսումնասիրութիւնը արմատական ազդեցութիւն կարող է ունենալ նրանց տնտեսական վիճակի վրա:

Այս անգամ մենք ցանկանում ենք խօսել խաղողի այն հիւանդութեան մասին, որը յայտնի է ընդհանրապէս «Օիդիօմ»—«Oïdium» անուամբ եւ որը 1896 թ. այնքան մեծ ծաւալ ստացաւ ոչ միայն Կովկասում, այլ եւ Անդրկասպեան երկրում: Երեւանում օիդիօմին անուանում են «չոր» կամ «չոռ», սեւ (հայերը). զարա, աղ (թուրքերը):

Օիդիօմի Երեւանում պատճառած վնասի մասին մի համառօտ գաղափար տուած լինելու համար, բերում ենք հետեւեալ թւերը: Երեւան քաղաքում կան մօտ 700 այգի, որոնք բռնում են 1,600 դեսեատին տարածութիւն: Այդ 1,600 դեսեատին տարածութիւնից, վազերով ծածկված կը լինի մօտ 1,200 դեսեատին, քանի որ տեղական այգիների 1/4 մասը միշտ ծառայում է պտղատու ծառերի եւ առոյտի մշակութեան: Առատ բերքի տարիներում Երեւանի այգու մի դեսեատինը տալիս է միջին թւով մօտաւորապէս 300 պուդ խաղող. իսկ պակաս տարիներում—100 պուդ: Ասել է, միջակ բերք ունեցող տարիներում կարելի է ընդունել, որ Երեւանի այգու մի դեսեատինը կը տայ 200 պուդ խաղող: Այժմ, եթէ ընդունենք, որ 1896 թ. Երեւանի համար լինէր միջակ բերքի տարի, թէեւ գարնանը ողկոյզի թիւը ցոյց էր տալիս, որ պէտք է լինէր առատ տարիներից մէկը, այնուամենայնիւ պէտք է ստացվէր 1200×200=240,000 պուդ խաղող: Այն ինչ ամենաշատը՝ 1896 թ. Երեւան քաղաքի այգիներից ստացված կը լինի ոչ աւել քան 40.000 պուդ խաղող, այսինքն պակաս 200,000 պ. խաղող: Պուդը հաշւելով միջին թւով 70 կոպ. ստացված վնասը կը լինի (200,000×70): 100=140,000 րուբլի: Մեր այս առաջ բերած թւերը չափազանցութիւններ չեն: Դրանք հիմնված են ոչ թէ լսովի տեղեկութիւնների վրա, այլ ճշդութեամբ շատ մօտ կանգնած ստատիստիկական թւերից հանած փաստերի վրա: Անձամբ շրջած լինելով աւելի քան 120 այգի եւ խօսակցած լինելով բազմաթիւ այգետէրերի հետ, միանգամայն վստահ կերպով կարող ենք ասել, որ մէկ մէկու վրա այգիների խաղողի բերքի 6 մասից 5-ը փչացել է: Կային այնպիսի այգիներ, որոնց խաղողը միանգամայն փչացել էր եւ նոյն իսկ մի ողկոյզ չէր կարելի գտնել ուտելու համար, թէեւ կային եւ այգիներ, որտեղ նոյն իսկ օիդիօմի հետքը չէր երեւում: Սակայն այդպիսի այգիներ միայն մի քանի հատ էին: Մի այգին մօտ 10 դեսեատին տարածութեամբ, միջակ բերքի տարիներում միշտ էլ տալիս է եղել 3000 պուդ խաղող, իսկ այս տարի տուել էր 430 պ. այն էլ ոչ թէ մաքուր, այլ կիսափչացած խաղող, որը բացի հասարակ օղի ստանալու համար գործածելուց, ուրիշ ոչ մի բանի պէտք գալ չէր կարող: Մի այլ այգի, որից ստացվելիս է եղել 600 պ. խաղող, այս տարի տուել է 30 պ. մաքուր խաղող եւ 38 պ. փչացած խաղող: Մի այգի, որը տալիս է եղել տարէնը 400—500 պ. խաղող, այս տարի տուել է 42 պուդ միանգամայն փչացած խաղող: (Մեր առաջ բերած թւերը քաղված են Ն. Ա. Թայիրեանի կօնեակի եւ գինու գործարանի 10 տարվան հաշուէմատեաններից): Խաղողի բերքը փչացած լինելու պատճառով գինը սաստիկ բարձրացաւ.—մաքուր եւ առողջ խաղողը ծախվում էր պուդը 1 ր. 10 կոպ. եւ էլ աւելի կը բարձրանար, եթէ Գեառնիբասարի այգիների բերքը սաստիկ առատ չը լինէր եւ միանգամայն ազատ օիդիօմից:

Օիդիօմին խիստ կերպով ենթարկված այգիները գտնվում էին հետեւեալ տեղագրական հանգամանքներում եւ ֆիզիքական պայմաններում. դրանք են մեծ առուների տակ գտնվածները, տարիքով հին եւ ուժասպառ եղածները, սեւ եւ պարարտ հող ունեցողները, այն այգիները, որոնք աւելի շատ էին ենթարկված ծառերի ստուերներին—եւ հարթ ու փոս տեղ ընկածները: Օիդիօմին չէին ենթարկվել այն այգիները, որոնք ջահիլ վազերով էին տնկված, ստուեր քիչ ունէին, գտնվում էին բլրակների լանջերի վրա, առուներից հեռու էին եւ որոնց հողը չափից դուրս կրային էր: Ուշադրութեան արժանի է եւ այն հանգամանքը, որ այդ մի քանի այգիները մի տեղ էին խմբված:

Այգետէրերը, մեծ մասամբ, օիդիօմը համարում էին իբրեւ Աստուածանից ուղարկված պատիժ եւ միշտ էլ կրկնում էին թառամած ժպիտը երեսին այն պարսկերէն ասացուածը թէ՝ «զարագին էլինան բայրամ դըր»—այսինքն «հասարակութեան հետ միասին անցկացրած սեւ օրը զատիկ է»: Ժողովրդական մասսան միշտ էլ այդպէս է: Միշտ էլ գերբնական ուժին է վերագրում այն բոլորը, ինչ որ իր խելքով ըմբռնել եւ հասկանալ չէ կարող: Հէնց դրա մէջն էլ կայանում է վնասը: Քանի որ եթէ նա հասկանայ, որ օիդիօմն էլ մի հիւանդութիւն է, որի դէմ իր ժամանակին նպաստաւոր միջոց գործադրելով, կարելի է ազատվել նրա պատճառելիք վնասներից, այն ժամանակ նա թէ ինքը կաշխատի միջոց գտնել եւ թէ տրամադիր կը լինի ընդունել արդէն յայտնի եւ հաստատ միջոցները, որ նրան կառաջարկեն:

Այս մեր յօդուածի նպատակը կը լինի թեթեւ տեսական եւ բացատրական ուսումնասիրութիւն օիդիօմի եւ նրան բժշկելու միջոցների մասին:

Մ. Մուսինեանց

ՄՈՌԱՑՎԱԾ ՄԱՐԴԻԿ

(Նամակ խմբագրութեան)

—

Ապրիլի 13-ին, Զատկի առաջին օրը, բոլորովին անսպասելի կերպով, ինձ աջողվեց լինել Թիֆլիսի Միքայէլեան հիւանդանոցի հոգեկան հիւանդների բաժնում։ Կեանքումս առաջին անգամն էր, որ դժանոց էի տեսնում։ Ինձ թվում էր, թէ այդ մի սարսափելի տեղ է, որ կարող է նոյն իսկ երկիւղ պատճառել առաջին անգամ տեսնողին. հոգեկան հիւանդութիւնն այն չէ, ինչ որ սովորական հիւանդութիւնը... մանաւանդ, երբ այդ տեսակ հիւանդները շատ են՝— 20—25 հոգի մի սենեակում։ Այդտեղ ապրում են այնպիսի հիւանդներ, որոնք կուելու, զարկելու սովորութիւն չունեն, որոնք «կատաղի» չեն, այլ հանդարտ ու հնազանդվող։ Մի ընդարձակ ու բաւական մաքուր դահլիճի մէջ, որի լուսամուտները ուղղված են Կուրի վրա՝ դրված էին երկու կարգ մահճակալներ՝ հիւանդների անկողիններով։ Եթէ առաջուց ինձ ասած չը լինէին, զուցէ ես չը նկատէի անգամ, թէ այդ անկողինների վրա պառկոտած և նստոտած մարդիկ, զոնաս և տխուր դէմքերով—խելագարներ են։ Դահլիճում տիրում էր կատարեալ հանդարտութիւն և կարգ. ոչինչից չէր երևում, թէ այդտեղ ապրողները զուրկ են առողջ դատողութիւնից։ Միայն բաւական երկար դիտելուց յետոյ՝ ես հազիւ կարողացայ նկատել հիւանդների դէմքերի վրա՝ նրանց հոգեկան անկանոնութեան նշանները՝—անտեղի և յանկարծական ծիծաղ, փռթկոց, ծամածռութիւններ և ձեռքերի ու ոտների անբնական ցնցումներ... Սակայն այդ բոլորը այնպիսի թոյլ և անմեղ նշաններ էին խելագարութեան, որ մի րոպէ ինձ թւաց, թէ խելագարութեան այդ եղանակը այնքան էլ մի մեծ թշուառութիւն չէ և այդ ողորմելիների դրութիւնը ինձ այնքան էլ ծանր չէր երևում։ Բայց հիւանդանոցի վերակացուն ասեց, թէ այդ տեսակ «անմեղ» խելագարներից շատ քչերն են առողջանում. թէև նրանք այնպէս հանդարտ են, բայց դրանց հիւանդութիւնը շատ հազիւ է առողջանում կատարելապէս։

Հիւանդների թւումն էր նաև ալէքսանդրոպօլցի երիտասարդ Վ—եանը։ Մօտ մի ժամվայ խօսակցութեան ընթացքում ես ոչ մի աչքի ընկնող նշան չը նկատեցի նրա վրա։ Իմ բոլոր հարցերին Վ—եան պատասխանում էր լրջօրէն, թէև խորասուզված և անուշադիր կերպով։ Նա սաստիկ զզված էր իր դրութիւնից. շարունակ կրկնում էր, թէ ինքը հիւանդ չէ, թէ իզուր տեղն են իրան այստեղ բանտարկել, և շարունակ մեղադրում էր իր ազգականներին։ Իմ հարցմունքին, թէ ինչպէս են նրան պահում հիւանդանոցում, Վ—եան պատասխանեց, որ հիւանդանոցի կերակուրը ամենևին չէ կարողանում ուտել, որ, բացի դրանից, վերակացուները շատ կոպիտ են վարվում հիւանդների հետ, ծեծում են և այլն։ Ծեծելու մասին խօսեցի վերակացուի հետ և, ի հարկէ, լսեցի նրանից, որ հիւանդին չէ կարելի հաւատալ, որ ծեծը խստիւ պատժվում է և ծեծողը արտաքսվում է, իսկ երբ այդ բանը ասեցի Վ—եանին, նա, ընդհակառակն, պնդեց, որ վերակացուն խաբում է, որ հէնց այժմ էլ դեռ իր կողքերը ցաւում են... Որին հաւատալ։

Այսպէս թէ այնպէս, բայց տեսնելով հիւանդների այդ փակ, առանձնակի կեանքը և աչքի առաջ ունենալով նրանց հանդարտութիւնը և անվնասութիւնը, ինձ այնպէս թւաց, որ շատ հակառողջական է նրանց այդ բ ա ն տ ա յ ի ն վիճակը։ Ով որ հետաքրքրվել է հոգեկան հիւանդների բժշկութեան խնդրով, անշուշտ տեղեակ կը լինի «ընտանեկան բժշկութեան» եղանակին։ Խնդիրը նրանումն է, որ այն տեսակ հոգեկան հիւանդները, որոնք ոչինչով վնասակար չեն իրանց շրջապատողներին, ոչնչով էլ պարտական չեն հեռացված լինելու սովորական կեանքից և հասարակութիւնից։ Այժմեան բժշկականութիւնը ընդունում է, որ այդ տեսակ հիւանդներին բժշկելու ամենալաւ եղանակն է՝ դնել նրանց սովորական կեանքի պայմանների մէջ, և ունենալ նրանց հետ նոյն յարաբերութիւնը, ինչ որ առողջների։ Այդ նպատակով՝ հիւանդին տանում են գիւղ (որ ամենայարմարն է) և յանձնում են, որպէս գիշերօթիկ, մի ընտանիքի։ Այդ ընտանիքի մէջ հիւանդին պահում են, որպէս իրանց տան անդամը. զանազան յանձնարարութիւններ են անում և հսկում են, որ կատարէ, միասին նստում, միասին ուտում-խմում, միասին աշխատում և միասին հանգստանում են։ Բժշկութեան այդ տեսակ հոգեբանական եղանակը ամենաբնական և նպատակայարմարն է։ Հիւանդը զգալով իրան կապված բնական կեանքի հետ բնական և առողջ յարաբերութիւններով՝ ինքն էլ կամայ ակամայ ենթարկվում է նոյն առողջ կեանքի ազդեցութեանը։ Եւ կեանքի ամենակարող առողջ հոսանքը՝ հոգեպէս ներգործելով հիւանդի վրա՝ բուժում է նրա հոգեկան խանգարմունքը։ Ահա բժշկութեան այս տեսակէտից նայելով՝ Թիֆլիսի Միքայէլեան հիւանդանոցի հոգեկան հիւանդների դրութիւնը շատ աննախանձելի պէտք է համարել, և ինչպէս հիւանդանոցի վերակացուներից մէկն ասեց՝ այդ պայմաններում՝ նրանց հիւանդութիւնը աւելի կը զարգանայ, քան թէ կը բժշկվի։

Մենք մեր մարդկային պարտքն ենք համարում՝ հրաւիրել այդ հիւանդանոցում ապրող թշուառ հիւանդների վրա թէ նրանց ծնողների կամ ազգականների, և թէ Բժշկական ընկերութեան ուշադրութիւնը, մանաւանդ որ այդ հիւանդների մեծ մասը դեռ երիտասարդական-պատանեկական ծաղիկ հասակի մէջ են։ Թող հիւանդների ծնողները և ազգականները հասկանան, վերջապէս, որ իրանց հարազատի հիւանդութիւնից նրանք չը պէտք է խորշեն, որ պահելով այդ տեսակ հիւանդներին իրանց մօտ, շրջապատելով նրանց ընտանեկան խնամքով՝ աւելի շուտ կը բժշկեն նրանց, քան թէ ռ ա դ անելով իրանց գլխից և փակելով հիւանդանոցում։ Այդ մի և նոյն է, թէ մարդուն կենդանի թաղել... Եւ ինչի համար. նրա համար, որ նա հիւանդ է։ Բայց քի՞չ ուրիշ տեսակ հիւանդներ կան, որ ապրում են. հասարակութեան մէջ և վայելում են կեանքի բարիքները։ Ինչու հոգեպէս հիւանդներին պէտք է հեռացնել հասարակութիւնից, և ոչ թոքախտ ունեցողներին, սիֆիլիտիկներին և այլն։ Եթէ այդ տեսակ վարակիչ հիւանդութիւնների տէր մարդկանց թոյլ է տրվում ապրել հասարակութեան մէջ և վարակել հասարակութիւնը,—ինչու անվնաս, հանդարտ հոգեկան հիւանդները պիտի փակվեն հիւանդանոցում։ Մանաւանդ որ ազատ և բնական կեանքը այնքան օգտակար է հոգեպէս խանգարվածներին։

Երուանդ Ղազարեանց

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

L'Arménie, son histoire, sa littérature, son rôle en Orient, Paris, 1897. prix 1 fr. «Հայաստանը, նրա պատմութիւնը, նրա գրականութիւնը, նրա դերը Արևելքում, աշխատութիւն Արշակ Չօպանեանի. Պարիզ, 1897, գինը 1 Ֆրանկ.

Պօլսի «Հայրենիք» դադարեցրած լրագրի նախկին աշխատակից պ. Արշակ Չօպանեանի այս աշխատութիւնը, որ հրատարակվել է Պարիզում, ֆրանսիական ակադէմիայի անդամ Անատօլ Ֆրանսի մի առաջաբանով, պէտք է նկատել իբրև ներածութիւն այն մի շարք հրատարակութիւնների, որոնք պէտք է լոյս ընծայվեն Պարիզում յատկապէս ֆրանսիական ազգը հայերի և հայոց հին ու նոր գրականութեան ու պատմութեան հետ ծանօթացնելու նպատակով։ Եւրօպական զանազան լեզուներով մինչև այժմ հրատարակված աշխատութիւնների մեծ մասը մի գլխաւոր նպատակ են ունեցել—ցոյց տալ թէ ինչ չը տեսնված չարչարանք են կրում հայերը թիւրքաց բռնակալ լուծի տակ։ Սակայն լուսաբանել հայկական հարցը հայ գրականութեան կամ հայ մտքի պատմութեամբ—այդ խնդրով շատ քչերն են զբաղվել։ Եւ ահա այդ թերութիւնը մասամբ լրացնելու համար է, որ պ. Չօպանեանը, ինչպէս բացատրում է իր առաջաբանի մէջ, հրատարակել է ներկայ աշխատութիւնը։ «Մի ժողովրդի գրականութիւնը և գոյութեան պայմանները—ասում է նա,—այնքան սերտ կերպով կապված են միմեանց հետ, որ մէկի ուսումնասիրութիւնը առաջ է բերում և միւսի ուսումնասիրութիւնը, նրանք միմեանց լուսաբանում և լրացնում են, և մանաւանդ հայերի մէջ, մանաւանդ ներկայ դարում, գրականութիւնը ժողովրդի ընկերական վիճակի արդիւնքն եղաւ, ինչպէս և նրա հոգու և ճակատագրի վրա ազդող հզօր բարոյական գործօն։ Հայերը ուխ են կանգնել մի բարբարոս բռնակալութեան ռէժիմի դէմ և սկսել են պահանջել արդարութիւն, որպէս զի կարող լինեն ապրել, մտածել, և գործել հէնց այն պատճառով, որ նրանք գրականութիւն և պատմութիւն ունեն։»

Համառօտ կերպով ծանօթացնելով հայոց պատմութեան հետ, ցոյց տալով, որ Հայաստանը եղել է և է եւրօպական քաղաքակրթութեան կարապետը Ասիայում, հեղինակը աւելի երկար կանգ է առնում հայոց նախկին և ժամանակակից գրականութեան վրա։ Խօսելով ժամանակակից հայոց գրականութեան մասին, հեղինակը մանրամասն ծանօթացնում է իր ընթերցողներին Թիւրքիայի հայոց գրականութեան ներկայացուցիչների, նրանց թւում նորագոյն գրողների հետ, որոնք լաւ յայտնի են այժմեան ռուսահայոց հասարակութեան, ինչպէս Արփիարեան, Բաշալեան, Շահնազար, Հրանտ, Զօհրապ, Սուաճեան, և այլն։ Իսկ ռուսահայոց գրականութեան պ. Չօպանեան նուիրում է միայն հետևեալ տողերը. «Թիւրքիայի հայերի գրականութեան ընթացքի հետ զուգընթացաբար զարգանում էր մի ուրիշ գրականութիւն Ռուսաստանի հայերի մէջ։ Առաջինը արթնացրել էր ժողովրդի մէջ ազգային զգացումը. երկրորդն աւելի վճռական եղաւ, դիմեց ուղիղ նպատակին և մղեց ժողովրդին դէպի շարժում։ Ռուս ռօմանի և գերմանական սօցիալական գրականութեան գաղափարների ազդեցութիւնը, շրջանի նպաստաւոր պայմանները գրական ոյժերի ազատ զարգացման համար, օգնեցին այդ համարձակ գրականութեան բարգաւաճման։ 1840 թւից ի վեր, Աբովեանը ցոյց տուեց «Վէրք Հայաստանի» անունով մի ռօմանում հայ ժողովրդի տանջանքը, և երազեց արդէն առողջարար ցնցումը։ Նալբանդեան բացեց ժողովրդի աչքերի առաջ նրա վիճակի թշուառութիւնը և ամօթը և կոչում արեց պաշտպանել ինքն իրան։ Եւ մինչ բանաստեղծ Ազայեանց, բարքերի ռօմանիստ Պռօշեանը, ուսումնականներ Քերովբէ Պատկանեան և Էմինը արտադրում էին ազգային գրականութեան կամ գիտնական քննադատութեան երկեր, մինչ գաղափարների մեծ սերմանող Գրիգոր Արծրունին տարածում էր՝ ամբողջ ազգի մէջ, «Մշակ» լրագրի միջոցով, առողջ, լուրջ և վերանորոգիչ ոգու գաղափարները, երկու գրողներ յայտնվեցին, որոնք շարունակեցին և աւարտեցին Նալբանդեանի գործը՝ դրանք էին երգիչ Գամառ-Քաթիպա և ռօմանիստ Րաֆֆին։ Նրանք յեղափոխականներ եղան գրականութեան մէջ։»

Չը նայելով իր մի քանի թերութիւններին, Արշակ Չօպանեանի աշխատութիւնը հանդիսանում է իբրև մի գեղեցիկ և բաւական աջողված փորձ՝ ծանօթացնելու եւրօպացիներին հայոց գրականութեան և այդ գրականութեան հայոց հարցի հետ ունեցած կապի հետ։ Այդ պատճառով մեզ հասկանալի են Անատօլ Ֆրանսի հետևեալ խօսքերը պ. Չօպանեանի այդ աշխատութեան մասին։ «Նա կը մերկացնի մեր առաջ հայ միտքը դարերի միջոցով և լսեցնել կը տայ մեզ մի ժողովրդի ձայնը, որ մերթ էպիկական է, մերթ դանդաղող, որը, դարերից ի վեր, այրիացած իր հայրենիքից, մնում է հաստատուն, տանջվում է և աղնկալում։»

Հ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

—

Ապրիլի 23-ին

Չը նայած որ մայիս ամիսը մօտենում է, երբ սովորաբար տեղի է ունենում թեմական դպրոցի հոգաբարձական ընտրութիւնը, և չը նայած որ, նախ քան հոգաբարձական ընտրութիւնը՝ կատարվում է պատգամաւորների ընտրութիւն և այդ պատճառով ընտրութիւնների համար էջմիածնից եղած կարգադրութիւնը երկու ամիս առաջ է լինում,—բայց և այնպէս մինչև այսօր էլ այդ մասին ոչ մի կարգադրութիւն չը կայ։ Ինչպէս ուրիշ, այնպէս էլ այս հարցում, հոգևոր իշխանութիւնը նոյն դանդաղ, նոյն քնացնող սիստէմին է դիմում։ Եթէ ընտրութիւնները առհասարակ նշանակվում են մայիսին, այդ ունի իր որոշ նպատակը, այն է, որ նոր ընտրված հոգաբարձութիւնը, նախ քան յաջորդ ուսումնական տարին հասնելը՝ առանձնէր գործերը և ձեռնարկէր խմբի կազմակերպութեան. բայց եկէք ու տեսէք, որ միշտ էլ, անշարժութեան շնորհիւ, գործը դանդաղել է, և նոր հոգաբարձութիւնը այն ժամանակ է հաստատվել, երբ ամեն բան վերջացել է։ Այս տարի էլ մի և նոյն բաներն են նկատվում։ Աւելին կասենք. ինչպէս լսել ենք, հոգաբարձութիւնը արդէն հրաժարական է տուել, իսկ առաջնորդը ուզում է դիմել կաթողիկոսին և խնդրել՝ որ հոգաբարձութեան հրաժարականը չընդունվի և նա այս տարի էլ իր պաշտօնի մէջ մնայ։ Մենք չը գիտենք, թէ ինչ իրաւունքով առաջնորդն այդ բանը նոյն իսկ իրան թոյլ է տալիս մտածելու։ Հոգաբարձական ընտրութիւնը քմահաճոյք չէ, այլ օրէնք։ Ժամանակամիջոցը լրացել է, նոր ընտրութիւն պիտի լինի և ոչ ոք, նոյն իսկ ոչ մի հոգևորական իրաւունք չունի այդ ընտրողական կանոնը խախտել՝ ժամանակամիջոցը երկարացնելով։ Ուրեմն մնում է, որ անմիջապէս նշանակվի և տեղի ունենայ հոգաբարձական ընտրութիւն։

Թէ ինչ կարծիք կայ ժողովրդի մէջ թեմական դպրոցի այժմեան վարչութեան մասին, այսքանը կասենք, որպէս մօտաւոր թարգման այդ կարծիքի։ Հոգաբարձութեան մէջ փոփոխութիւն մտցնելը ցանկալի է. կան այնպիսիները, որոնք անպատճառ դուրս կը մնան, կան մի երկուսը, որոնք հաւանական վերընտրելիներ են։ Նոյն կազմութիւնը կը շարունակի սխալներ գործել, ինչպէս այդ արեց անցեալ տարի։ Արձակուրդներից յետոյ արձակեց մի երկու ուսուցչի և վերջում զգալով իր սխալը՝ կրկին դասեր տուեց, իսկ մի երկուսին էլ, որոնց ինչ տեսակ ուսուցիչ լինելը ամբողջ քաղաքին յայտնի է, պահեց և զղջաց։ Ուսուցչական խմբի մէջ նոյնպէս փոփոխութիւն պէտք է մտնի, թէև այդ փոփոխութիւնը աննշան լինի։ Մի երկու ուսուցիչներ անպայման պիտի հեռացվեն։ Առանձին ուշադրութիւն պիտի դարձնել կարգապահութեան վերաբերմամբ։ Եթէ այս տարի դըպրոցում մի երկու անախորժ դէպքեր պատահեցին, ինչպէս ամբիօնի վրա աշակերտների ձեռքով գրված հայհոյանքը ուսուցչի հասցէին, այդ պէտք է վերագրել անկարգապահութեան։ Գալով տեսչին, պէտք է ասենք, որ այժմեան տեսուչը եկող տարի չէ ուզում մնալ։ Ուրեմն եկող տարվայ համար դրվում է և նոր տեսչի ընտրութեան դժուարին խնդիրը։ Թէ ով կը լինի ապագայ տեսուչը, այդ մասին այժմեանից որոշ ոչինչ չէ կարելի ասել։

Ա.—Դօ.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

—

Ապրիլի 25-ին

Մեր քաղաքում սկզբից, զանազան պատճառներով, գաղթականների համար ժողովարարութիւն չեղաւ, իսկ վերջերումս էլ հայր փոխանորդի երկու անգամ եկեղեցու բեմից խօսած յորդորները և հրաւէրը՝ գաւառապետին յանձնելու տրվելիք նպաստը՝ «ձայն բարբառոյ յանապատի» մնացին։ Ինչու։—Որովհետև հասարակութիւնը դեռ ա ն ս ո վ ո ր է ի ն ք ն ա բ ե ր ա բ ա ր մի որ և է նպատակի համար փող տալ, այլ միշտ անհրաժեշտ է եղել այդպիսի դէպքերում խ ա թ ր ի և զ օ ռ ի դիւթիչ ներգործութիւնը։ Բայց, այնու ամենայնիւ, դարձեալ մխիթարական է տեսնել, որ մի խումբ թատերասէրների շնորհիւ, հասարակութեան մի մասը ստիպվեց իր լուման տալ թշուառ գաղթականների օգտին կազմած ներկայացման համար, որը տեղի ունեցաւ ամսիս 23-ին։ Ներկայացումից մուտք եղել է 205 րուբլի, այնպէս որ ծախսը դուրս գալով՝ զուտ արդիւնք կը մնայ մօտաւորապէս 180 րուբլի։ Առանց խստապահանջ լինելու, պէտք է ասել, որ խաղը բաւական աջող անցաւ, մանաւանդ որ թատերասէրներից շատերն առաջին անգամն էին բեմ դուրս գալիս, ուստի հանդիսականները գոհ սրտով հեռացան։ Առանձին շնորհակալութեան արժանի են օր. Իւղ. Պետրոսեան և օր. Ե. Բէօրակճեան, որոնք ինչպէս շատ դէպքում, այս անգամ էլ իրանց դերակատարութեամբ աջակցեցին ներկայացման գլուխ գալուն։

Նախկին գաւառապետ Նիկոլայ Ալանդէր, իր նոր պաշտօնատեղից մի քանի օր առաջ ընտանիքին տեսնելու համար քաղաք եկած լինելով, այսօր առաւօտեան կաթուածից մեռաւ։ Հանգուցեալը երկար տարիներ վարել էր օգնականի և գաւառապետի պաշտօնները և լաւ համբաւ

ունէր մեր քաղաքացու մտքում մէջ, իր բա-
րի և ազնիւ բնաւորութեամբ:

***

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Էջմիածին, ապրիլի 17-ին

Այսօր եկաւ մեզ մօտ քաղաքիս նախկին փաստաբան ծերունի Համբարձում Մինասեան, որն իր ամբողջ ընտանիքով, բաղկացած 16 հոգուց, վերջին կոտորածի ժամանակ ազատվել ու անցել է Ռուսաստան և բնակվում է Կաղզուանում: Նա յայտնեց, որ իր եղբայրը [illegible]

Խնդրում եմ «Հուսիկ» լրագրի խմբագրութեան արտատպել այս լուրը ի գիտութիւն [illegible] փախստականների:

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, մայիսի 1-ին

Խոնարհաբար խնդրում եմ «Մշակի» համարներից մէկում տեղ տալ այս նկատողութեանս: Կուկիայի ս. Աստուածածին եկեղեցու ծխականները, բողոքելով թեմական առաջնորդին նոյն եկեղեցու երէցփոխի վերընտրութեան դէմ, խնդրեցին, որ այդ ընտրութիւնը անվաւեր համարի, քանի որ չեն քննվել նրա ուխը տարվայ եկեղեցական հաշիւները: Այդ երէցփոխը, որը, ինչպէս երևում է, հերքում է ուրիշների սեփականութեան գաղափարը, մինչև այժմ աւելորդ է համարել հաշիւ տալ նրանց, որոնցից ստացել է: Առաջնորդը, արդար գտնելով ծխականների բողոքը, քանդում է այդ ընտրութիւնը. կոնսիստորիայից հրաման է ստացվում նոյն եկեղեցու միաբան Ա. քահ. Տէր-Յովհաննիսեանի անունով, որով կոնսիստորիան հրամայում է հրաւէր կարդալ ծխականներին և ընտրել հաշուեքննիչներ երէցփոխի հաշիւները քննելու: Եւ մինչդեռ քահանան պատրաստվում էր յայտարարելու ծխականներին նոր ընտրութեան մասին, յանկարծ, ի մեծ զարմանս ծխականների, կոնսիստորիայի հրամանը ստանալու հէնց երկրորդ օրը, նոյն քահանան ստանում է գործակալ Ղևոնդ քահանայ Խարազեանից մի գրութիւն, որով յայտնում է քահանային թէ. «նախընթաց օրվայ կոնսիստորիայից ստացած հրամանը այլ ևս չը գործադրել»: Թէ ինչին պէտք է վերագրել այդ բոլորը,—դա գործակալի և երէցփոխի գաղտնիքն է:

Կոն. Սուքիասեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է 6 երեսից:

—

Մեզ հաղորդում են, որ այս օրերս կովկասեան կառավարչապետի խորհրդի մէջ, նահանգապետների մասնակցութեամբ, պէտք է քննվի այն հարցը, թէ ինչ եղանակով շարունակել օգնել Կովկասում գտնվող հայ գաղթականներին, որոնց թիւը այժմ 50 հազարից անցնում է:

—

Լսում ենք, որ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան մէջ նորից յարուցված է դպրոցի նոր շինութեան չարաբաղդ հարցը, որը թիւրքաց րէֆօրմների նման միշտ յարուցվում է, բայց երբէք չէ լուծվում: Հետաքրքրական է իմանալ, ո՞վ է նոր շինութեան հարցում սուլթանի դիմադրող դերը կատարում...

—

Վաղը, կիրակի, մայիսի 4-ին կատարվելու է Մողնի եկեղեցու գաւթում Յովհաննէս Խուդադեանի թաղումը, որի նշանաւոր կտակի մասին մենք անցեալ անգամ մի քանի տեղեկութիւններ հաղորդեցինք: Դատաստանական իշխանութիւնը կտակակատարների հետ միասին որոշել է հանգուցեալի անշարժ և շարժական գոյքի քանակութիւնը, որ հասնում է 136,629 րուբլի գումարի: Կտակակատարները որոշել են թաղման վրա ծախսել 2000 րուբլի, իսկ մահարձանի համար՝ 1000 րուբլի: Կտակը այս օրերս կը ներկայացնվի նահանգական դատարանի հաստատութեան, որից յետոյ ամբողջ գոյքը կը յանձնվի Բարեգործական ընկերութեան խորհրդին և վերջինս կը ձեռնարկի հանգուցեալի կամքի իրագործման: Ինչպէս հաղորդում են մեզ, Բարեգործական ընկերութիւնը որոշել է մի փառաւոր պսակ դնել հանգուցեալի դագաղի վրա: Անկասկած, հայ հասարակութիւնն ևս իր ներկայութեամբ կը յարգի հանգուցեալի թաղումը, ի նկատի ունենալով, որ Խուդադեանի կտակը իր տեսակի մէջ մի բացառիկ երևոյթ է կազմում մեր բոլոր բարեգործական ընկերութիւնների նուիրաբերութեան պատմութեան մէջ:

—

«Կովկասում ուղղափառութիւն տարածող ընկերութեանը» սրանից յետոյ պետական գանձարանից կը տրվի տարեկան 25 հազար րուբլի, Ղարայազի կալուածների եկամուտի փոխարէն:

—

Ապրիլի 30-ին, հայոց թատրոնը դարձեալ գրաւել էր հասարակութեան ահագին բազմութիւն: Այս անգամ իր բացակայութեամբ փայլում էր «արիստօկրատիան»: Սիրողները՝ օր. օր. Օհանջանեան, Օհանեան, Շահնազարեան, պ.պ. Մանուէլեան, Լիսիցեան, Աբրահամեան, մասնակցութեամբ օր. Ախաչեանի, օր. Խիթարեանի և պ. Տէր-Դաւթեանի ու Մանդինեանի ներկայացրին Կովկասի հայոց Բարեգործական ընկերութեան օգտին Օստրովսկու «Արդիւնաւոր պաշտօն» կոմէդիան և Արման Բօզայի «Մկնիկ» վօդէվիլը: Զուտ արդիւնք կը լինի մօտ 600 րուբլի:

—

Վերջին ժամանակներս, ինչպէս տեղեկացնում են Պետերբուրգի լրագիրները, հրէաների գաղթելը Ռուսաստանից Ամերիկա շատ զօրեղացել է:

—

Մենք արդէն տպագրեցինք «Դվօրցօվայա» և «Կովկասեան» կոչված խմբերի հրատարակած ցուցակները, քաղաքային ընտրութեան համար: Այսօր տպագրում ենք հայոց ինտելիգենցիայի մի խմբի հրատարակած ցուցակը, որ հետևեալն է. իշխան Ավալօվ Դ. Ի., Ազամօվ Վ. Խ., Ալիխանով Ի. Ս., Անդրօնիկօվ իշխան Ի. Զ., Արգութինսկի-Դօլգօրուկօվ իշխ. Ա. Մ., Արգութինսկի-Դօլգօրուկօվ իշխ. Ն. Վ., Արգութինսկի-Դօլգօրուկօվ իշխ. Պ. Մ., Արուտինօվ բժշ. Ս. Մ., Ախունդօվ Բեշիր-բէգ., Բակրադզէ Ա. Ի., Բարխուդարեանց Ա. Պ., Բիլֆելդ Լ. Պ., Բուտկեվիչ Կ. Յ., Վարթազարեանց Փ. Խա., Վարթանօվ Գ. Մ., Վերմիշեվ Խ. Ա., Գլավացկի Պ. Ա., Գրուզինսկի իշխ. Պ. Ա., Ջանշիեվ Ա. Ա., Իրիցփախօվ Ա. Գ., Զավրիեվ Ս. Ս., Իօսելիանի Ի. Ա., Իվանենկօ Ա. Ա., Կանանօվ Մ. Զ., Կանդուբալօվ Պ. Գ., Կարաբեգօվ Ա. Ի., Կարիբօվ Կ. Գ., Կիպիանի Մ. Կ., Կօլուբանսկի Գ. Մ., Կորգանօվ Վ. Դ., Կօսցինսկի Ի. Ի., Լավրօվ Ս. Մ., Լիսիցեվ Ս. Դ., Լունկեվիչ Մ. Վ., Մալինօվ Խա. Ի., Մարկօզօվ Ի. Ն., Մելիք-Բէգլարօվ Ի. Ա., Մգեբրօվ Լ. Խա., Մինէեվ Ս. Ա., Միրզօեվ Գ. Զ., Օստրօգօրսկի Ն. Ն., Օտտեն Ֆ. Կ., Պավլօվսկի Ա. Ա., Պանկրատօվ Ե. Վ., Պօրակօվ Դ. Ի., Բեյեր Փ. Խ., Բեյտեր Կ. Ն., Բեժիզօվ Ս. Ֆ., Սարաջեվ Դ. Զ., Սիմօնօվիչ Ս. Ե., Ստեպանեանց Ի. Ս., Սունդուկեանց Ի. Մ., Թադէոսեանց Խա. Ի., Տէր-Գրիգօրեանց Ա. Ի., Տիգրանօվ Լ. Ֆ., Տուլաեվ Ի. Գ., Տումանօվ իշխ. Գ. Մ., Տուրկօվսկի Ա. Գ., Ուտենեօվ Ի. Դ., Ֆլօրինսկի Ա. Ի., Խօսրօեվ Ե. Ե., Խուդադօվ Ն. Ա., Ցերետելի Գ. Ե., Չիլօկաեվ իշխ. Ա. Զ., Չերկեզօվ իշխ. Վ. Ն., Շիմկեվիչ Ա. Պ., Էնֆիանճեանց Ա. Ա., Էնֆիանճեանց Տ. Ա., Էրիստօվ իշխ. Զ. Գ., Իակիմօվ Պ. Մ.:

—

Պետերբուրգի լրագիրները հաղորդում են, որ այս ամառ Ռուսաստան պիտի գան մի քանի եապօնացիներ. Նրանք մտադիր են մանել համալսարաններ՝ և պատրաստվել պրօֆէսօր լինելու եապօնական բարձրագոյն դպրոցների համար:

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Համաձայն կառավարութիւնից ստացված կարգադրութեան՝ Բարեգործական ընկերութեան ճիւղի վարչութիւնը ապրիլի 25-ին յանձնեց պօլիցիային գաղթականների համար ստացված գումարից 1470 րուբլի և 12 հակ շորեղէններ: Պօլիցիայի կողմից կազմված մասնաժողովի անդամներն են պ.պ. Գ. Էհրամջեան, Մ. Ղօնդաղչեան և Ա. Ալէքսանդրեան, որոնք քանի օր է բաց են արել ձրի ճաշարան: Մեր կարծիքով, եթէ ձրի ճաշարանները օգտակար են ձմեռը, և երբ գաղթականները նոր են եկել, նոյնքան և աւելի վնասակար են այժմ, երբ գարունը բացվել է, սկսվել է հասարակական աշխատանքը և մենք մուրացկանութեան ենք սովորեցնում մարդկանց, որոնք ուրախութեամբ կաշխատէին և վարձ կը ստանային: Բարեգործական ընկերութեան տեղական վարչութիւնը ձմեռը կազմած լինելով վիճակագրական մանրամասն տեղեկութիւն ամբողջ գաւառի գաղթականների համար և օգնութեան հասնելով նրանց անհրաժեշտ կարիքներին, միտք ունէր իր օգնութիւնը դնել այնպիսի ձևի տակ, որը եթէ ոչ միանգամայն, գոնէ մասամբ վերացրած լինէր մուրացկանութիւնը՝ միջոց տալով գաղթականին անկախ ապրելու: Միտք կար նոյն իսկ առնել եզներ և սայլեր և տալ ընտանիքներին»:

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Երէկ, ապրիլի 24-ին, կայսերական Մեծ թատրոնում ներկայացրվեց 220-րդ անգամ յայտնի «Դեմօն» օպերան և այս անգամ Դեմօնի պատասխանատու դերը յանձնված էր հայ երգիչ պ. Ամիրջանեանին: Շնորհալի բարիտօնը այս անգամ ևս ցոյց տուեց հասարակութեանը իր ընդունակութիւնը և արժանացաւ անվերջ ծափահարութեան: Եթէ փոքր ինչ թերութիւն նկատվում է նրա խաղի մէջ, դա միայն՝ բառերի վերջաւորութեան ոչ պարզ արտասանութիւնն է: Շատ լաւ երգեց և երգչուհի Սօբինօվան»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Պարիզի «Matin» լրագրում տպված է մի յօդուած, որ վերագրում են արտաքին գործերի մինիստր Հանօտօին: Յօդուածի հեղինակը գտնում է, որ հասարակաց կարծիքը Ֆրանսիայում զուր տեղ յուզվեց Ֆրանց-Յօսէֆի կայսրի Պետերբուրգին արած այցելութեամբ և այն լուրերով, թէ իբր եւրոպական կօնցերտը քանդվում է: Ճշմարիտ է, դեռ Կրետէին ինքնավարութիւն չէ տրված և րէֆօրմները Հայաստանում դեռ չեն իրագործված, բայց դրանից չէ կարելի եզրակացնել, թէ կօնցերտը քանդվում է: Երբ Յունաստանի և Թիւրքիայի մէջ հաշտութիւն կը կնքվի, Կրետէի խաղաղացումը կը կատարվի անխափան և եւրոպական պետութիւնները կը սկսեն մտցնել րէֆօրմները Թիւրքիայում: Գլխաւոր վտանգը Բալկանեան թերակղզում այն էր, որ երկիւղ կար, թէ Ռուսաստանի և Աւստրիայի մէջ ընդհարում կարող է տեղի ունենալ: Այժմ այդ ընդհարման հաւանականութեան առաջն առնված է: Ռուսաստանի և Աւստրիայի մէջ համաձայնութիւն է կայացել արևելեան հարցի մասին, առանց միւս պետութիւնների մասնակցութեան: Նա չէ վերաբերում երկու պետութիւնների ուրիշ դաշնակցութիւնների մէջ ունեցած մասնակցութեան: Եթէ երեք պետութիւնների դաշնակցութիւնը վերականգնվի, այն ժամանակ ֆրանս-ռուսական դաշնակցութիւնը կը դադարի գոյութիւն ունենալուց: Բայց Ռուսաստանի բարեկամութիւնը Ֆրանսիայի հետ առաջվանից աւելի սրտագին է:

—

«Kölnische Zeitung» լրագրի թղթակիցը չեշտում է այն հետաքրքրական փաստը, որ Բ. Դուռը, ինչպէս երևում է, բաւական դրամական միջոցներ ունի պատերազմ մղելու համար: Պատերազմական պէտքերի համար բոլոր վճարումները կատարվում են կանխիկ դրամով: Մինչդեռ անցեալ տարի եւրոպական մամուլը և դիպլօմատիան հաստատում էին, թէ Բ. Դուռը չէ կարողանում րէֆօրմներ մացնել լոկ դրամական միջոցների պակասութեան պատճառով:

—

«Daily News» լրագրի վերջին համարում զետեղված ցուցակից երևում է, որ անգլիական նպաստող ֆօնդը մինչև այժմ ժողովեց թիւրքահայ կարօտեալների համար 72,380 ֆունտ ստերլինգ կամ մօտաւորապէս 723,800 րուբլի:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏԻՑ

—

Դէպի Դամօկօս: Ֆարսալայի և Վելեստինօյի մօտ հերոսաբար դիմադրութիւն ցոյց տալուց յետոյ, յոյները, ընկճված թիւրքերի ահագին քանակութիւնից, յետ քաշվեցան և գրաւեցին պաշտպանողական աւելի յարմար և ամուր դիրքեր Դամօկօս անունով բարձրութիւնների վրա: Օտրիսեան սարերը այդտեղ մի յարմար անցք ունեն, որի անունն է Ֆուրխա: Դամօկօս պաշտպանում է այդ անցքը: Օտրիսեան սարերը շատ յարմարութիւններ և բնական ամրութիւններ ունեն պաշտպանվողների համար, այնպէս որ յոյները, եթէ պինդ պահվեն այդտեղ, կարող են երկարացնել պատերազմը և զգալի վնասներ հասցնել թշնամուն: Ֆուրխա անցքից յետոյ գալիս է յունական բերդ Լամիա և ապա հռչակաւոր Թերմօպիլեան կիրճը, ուր մի ժամանակ Սպարտական թագաւոր Լէօնիդէս մօտ 4000 մարդկանց հետ դիմադրում էր պարսից երեք հարիւր հազար զօրքին, օգուտ քաղելով Թերմօպիլեան կիրճի յարմարութիւններից:—Այդտեղ էլ յունաց զօրքը կարող է կտրել թիւրքերի ճանապարհը դէպի Աթէնք:—Բայց քանի որ այժմ յոյները իրանք են հաշտութիւն խնդրում, հաւանական է որ լեռնային յիշած յարմար դիրքերում կռիւներ տեղի չեն ունենայ, իսկ դա ձեռնտու է նոյն իսկ թիւրքերի համար:

Վելեստինօի կռիւը: Ահա ինչպէս է «Daily News» լրագրի ականատես թղթակիցը նկարագրում Վելեստինօի կռիւը: «Անցեալ չորեքշաբթի Վելեստինօի մօտ երևացին թիւրքաց հեծելազօրքը և արտիլերիան: Անկասկած, նրանք ուղարկված էին որ մի ամուր դիրք գրաւեն, ամրացնեն և կտրեն հաղորդակցութիւնը Ֆարսալի և Վոլօի մէջ: Նրանք յանկարծակի հանդիպեցին էվզօնների բատալիօններին, որոնք փախցրին թիւրքերին. վերջիններս այնպիսի անկարգութեամբ յետ գնացին, որ չը կարողացան տանել իրանց հետ բանակի գոյքը: Հինգշաբթի օրը Վելեստինօ հասաւ գնդապետ Սմօլենից իր ամբողջ բրիգադայի հետ և գրաւեց գիւղի մօտ գտնվող բլուրները: Կէսօրից յետոյ մօտ ժամի 5-ին սկսվեց կռիւը, որովհետև թշնամին յետ էր դարձել էլ աւելի մեծ ույժերով և գրաւել էր Րիզօմիլօ գիւղը, որ մի ժամի ճանապարհ է: Սկսվեց փոխադարձ թնդանօթաձգութիւն թիւրքաց երկու դաշտային և յունաց երկու լեռնային բատարէաների մէջ. վերջիններս գործում էին շատ գեղեցիկ. Նրանք մեծ աւերմունք գործեցին թիւրքերի շարքերի մէջ և հարկադրեցին նրանց շտապով նահանջել: Երեկոյեան ժամի 7-ին թիւրքերը փորձեցին յարձակվել յոյների աջ թևի վրա, բայց նորից յետ մղվեցին: Ժամի 8-ին մօտ՝ թիւրքերը յետ քաշվեցան դէպի Լարիսա: Միւս օրը (ուրբաթ) վաղ առաւօտեան, ուժեղ օգնութիւն ստանալով, թիւրքերը յարձակվեցին յոյների վրա միաժամանակ մի քանի կէտերում: Հրացանաձգութիւնը և թնդանօթաձգութիւնը շարունակվեց ամբողջ առաւօտը. մանաւանդ կատաղի էր թիւրք հեծելազօրքի յարձակումը յոյների ձախ թևի վրա, բայց այդ յարձակումը յետ մղվեց և ամբողջ դաշտը ծածկվեց թիւրք զինուորների և ձիաների դիակներով: Մութը վրա հասնելուն պէս թիւրքերը հեռացան դէպի Լարիսա»:—Թղթակիցը գովում է յոյն զօրքերի քաջութիւնը և գնդապետ Սմօլենիցի ճարտարութիւնը, որ կարողացաւ նոր ոգի ներշնչել յոյն զօրքին:—Յունաց պաշտօնական հաղորդագրութիւնը, հաստատելով այս նկարագրութիւնը, աւելացնում է,

որ այս կուի մէջ բոլորովին բնաջինջ եղաւ Թիւրքայ մի գունդ:

Աշմեդ Բարդլեթ: Հայկական կոտորածների ժամանակ իր թրքամոլութեամբ անուանի դարձած Աշմեդ Բարդլեթ, որ անգլիական պարլամենտի պատգամաւոր է, այժմ գերի է ընկել յոյների ձեռքը և ուղարկվել է Աթէնք, ուր յանձնված է անգլիական դեսպանատան:— Պէտք է ենթադրել թէ նա մասնակցում էր կուին թիւրքերի շարքում: Կերզօն, պարլամենտում պատասխանելով մի հարցապնդումի, ասաց որ քննութիւն է կատարվում և մինչև քննութեան վերջանալը չէ կարելի ասել թէ Աշմեդ Բարդլեթի գերի առնելը որքան խախտել է միջազգային իրաւունքը: Տեսնենք ինչպէս անգլիական պարլամենտը կը վերաբերվի իր մի անդամի այդ վարմունքին…

Թիւրքերի մեծամտութիւնը: Ռուսաց գործակալութիւնը խմանքով հաղորդում է մայրաքաղաքի լրագրներին, թէ ինչ ոգևորութիւն է տիրում Կ. Պօլսի թիւրքերի մէջ և ինչ փաստաբանութիւններ են տալիս թիւրք լրագրները այն յաղթութիւնների առիթով, որ անում է օսմանեան զօրքը Թեսալիայում:— Մինչև այժմ, ինչպէս յայտնի է, անհասկանալի պատճառով մի մեծ պատերազմ տեղի չէ ունեցել Թեսալիայում. յոյները սկզբից մինչև այժմ ընդհարումներ ունեցել են փոքր զօրաբաժիններով և նահանջել են, տեղի տալով թւով իրանցից մի քանի անգամ մեծ թշնամուն:—Թիւրքերին չէ աջողվել ոչնչացնել և ցրվել յոյն զօրքը, վերցնել մեծ թւով գերիներ, մինչև անգամ ցոյց տալ կատարված յոյների մի մեծ քանակութիւն: Ինչպէս երևում է, «հիւանդ մարդը» ուռցնում, մեծացնում է պատերազմի դաշտից եկած խրախճանքի աջող լուր և ուզում է ցոյց տալ, թէ ինքը շատ ուժեղ պետութիւն է: Բայց ո՞ւմ է ցոյց տալիս: Փոքրիկ Յունաստանը ունի 3 միլիոն ազգաբնակութիւն և 80 հազար զինւոր, իսկ Թիւրքիան ունի 15 միլիոն ժողովուրդ և հէնց այժմ հրացանի տակ պահում է 500 հազար զինւոր: Ինչու այս հանգամանքը մոռանում են «Իգդամները», երբ այնքան փառաբանում են օսմանեան «առիւծներին»: Արդեօք այդ ոգևորութիւնը ցոյց չէ՞ տալիս, որ ունեցած աջողութիւններն էլ անսպասելի էին թիւրքերի համար, այն թիւրքերի, որոնք ընդամենը մի քսան տարի առաջ կարող էին դիմադրել մի մեծ պետութեան, ուր մնաց Յունաստանի պէս մի փոքրիկ ազգ… Դեռ չը պէտք է մոռանալ, որ Օդէսի ափերում պակաս չեն պարծենում գերմանական լրագրները, համարելով Թեսալիայի աջողութիւնները գերմանական զօրքին պատկանող փառք:

Թիւրքերի բռնութիւնները. Թեսալիայի բնակիչները, որոնք ամեն օր գնում են յունաց բանակը, պատմում են, որ թիւրքերը կատարում են ամեն տեսակ անկարգութիւններ. Նրանք դրականապէս հերքում են այն պատմութիւնները, որպէս թէ թիւրք զօրքերը շատ լաւ են վարվում բնակիչների հետ: Ոչ միայն ալբանացի բաշիբոզուկները,—պատմում են նրանք,— այլ և կանոնաւոր զօրքերը, երբ իրանց հրամանատարների աչքի առաջ չեն գտնվում, տեղացիների համար կատարեալ պատիժ են: Ինչպէս հաղորդում է «Times» լրագրի սեփական թղթակիցը, յունաց կառավարութիւնն արդէն ուղղել է պետութիւններին բողոք՝ Թեսալիայում թիւրքերի ձեռքով կատարած հարստահարութիւնների և կողոպուտների դէմ: Լրագիրներից մէկը տպել է Ֆարսալից ստացված նամակ, որի մէջ յայտնված է, թէ Լարիսայի բոլոր եկեղեցիները պղծված են և բոլոր խանութներն ու մասնաւոր տները կողոպտված:

Ամեն օր Էլասոնա են ուղարկվում սայլեր, որոնց վրա բարձված են ամեն տեսակ գոյք, նոյնպէս քշում, սահմանից անց են կացնում ոչխարի և տաւարի հօտեր:

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂԷՏԸ

Հեռագիրը արդէն հաղորդեց այն մեծ հրդեհի մասին, որ տեղի ունեցաւ Փարիզում, ապրիլի 24-ին, «Le Grand Bazar de la Charité» (բարեգործութեան մեծ բազար) ժամանակ: Փարիզի լրագիրները լի են զարհուրելի մանրամասնութիւններով այդ հրդեհի մասին: Առաջ ենք բերում մի քանի մանրամասնութիւններ:

Յայտնի է, որ Ֆրանսիայում, բարեգործութեան պաշտօնական կազմակերպութիւնը կենտրոնացած է «Assistance Publique»-ի մէջ, բայց բացի դրանից, 1885 թւից ի վեր, կազմակերպված է մասնաւոր «աշխարհիկ» բարեգործութիւն և կազմակերպողներն են Ֆրանսիայի ամենանշանաւոր արիստօկրատական տների ներկայացուցիչները: Այդ մեծ «բարեգործական բազարի» վարչութեան մէջ մտել են բոլոր մասնաւոր բարեգործական հաստատութիւնների նախագահները և նախագահուհիները: Վարչութիւնը ամեն տարի սարքում է մի մեծ բազար, որտեղ իրեր են ծախում Ֆրանսիայի ամենանշանաւոր տիկինները և օրիորդները: Առաջին տարին բազարը տուել է 123,915 ֆրանկ եկամուտ, իսկ 10 տարուց յետոյ, 1895 և 1896 թւերն եկամուտը հասաւ մինչև մի միլիօն ֆրանկի: Այս տարվայ բազարի հէնց առաջին օրը եկամուտը եղաւ 45.000 ֆրանկ: Նա զետեղված էր Ժան—Գուժօն փողոցում և զանազանվում էր մինչև այժմ եղած բազարներից նրանով, որ բազարի ներքին կողմը ներկայացնում էր հին Պարիզի միջնադարեան փողոցներից մէկը: Եւ ահա այդ հին փողոցի միջնադարեան խանութներում, պանդօկներում պճնավել էին ֆրանսիական արիստօկրատիայի պճնազարդ ներկայացուցիչները և իրեր էին ծախում բարեգործական նպատակով:

Ագէտի օրը, ապրիլի 24-ին, ամենքը իրանց տեղերում նստած էին, շրջապատված բազմաթիւ օրիորդներով, երիտասարդներով, դիպլոմատներով: Մի կատարեալ տօն էր. աղմուկ, աղաղակ, ուրախութեան ձայներ. ադամանդների գոհարների փայլը, շքեղ զարդարանքները փէէրական կերպարանք էին ընծայում բազարին: Յանկարծ, ժամը $4^{1}/_{4}$-ին կէսօրից յետոյ, կինեմատօգրաֆի բաժնում, կէրօսինի լամպը տրաքվեց, վարագոյրը վառվեց և շինութիւնը, որ ամբողջովին փայտից էր, մի վայրկեանում բռնկվեց. հրդեհը ոչ մի արգելք չը գտնելով, շատ ճարակ գտաւ կուտակված իրերից: Նախագահները խոսքն գոռացին. «մի վախէք, ոչինչ չը կայ, ամենքս դուրս կը գանք», բայց սարսափը արդէն բռնել էր ամենքին. կարծես ամենքը կայծակնահար էին եղել, տեսնելով իրանց գլխի վրա, չորջը կրակի լափող բոցը: Իրարանցումը ընդհանուր էր. ամենքը դիմում էին դէպի այն կողմը, որ բռնված չէր հրդեհով, կարծելով թէ այնտեղ դուրս գալու մուտքեր կան, բայց մուտքեր այդտեղ չը կային և սակայն, վերադառնալ այլ ևս անկարելի էր: Երեք դռներ կային ամբողջ շինութեան մէջ. այն էլ ինքն փախչող ամբոխը փակել էր: Շատերը փողոց էին դուրս վազում արդէն ամբողջովին բոցերով բռնկված: Մի քանիսները յուսահատ աղաղակներով կանչում էին իրանց երեխաներին, կանանց, քոյրերին: Մի վայրկեանում ամբողջ շինութիւնը կրակի ճարակ դարձաւ. ոչ մի բան չազատվեց. շինութեան տեղ կէս ժամից յետոյ երևում էր միայն մի բաց տարածութիւն, մոխրով և ածուխներով ու ածխացած դիակներով ծածկված: Չը հաշուելով վիրաւորվածներին, 140 հոգի ողջ ողջ այրվել և ածխացել էին, իսկ շատերից նոյն իսկ մի ոսկր անգամ չէր մնացել:

Ամբողջ Պարիզը ընկղմված է խոր սուգի մէջ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Երուսաղէմ, ապրիլի 2-ին

Կ. Պոլսոյ հայ թերթերու վերջին շաբթուն հրատարակութեանց նայելով՝ Թէոդեան պատրիարքարանն օտարներու յանձնված որբերու մասին ինչ ինչ հրահանգներ տուած է շրջաբերականներով, սակայն այստեղի որբերու մասին ոչինչ կարգադրութիւն չէ եղած տակաւին և այն դժբաղդները կը շարունակեն իրենց աղիողորմ զանգատները որ հայի որ կը հանդիպեն: Նոքա կըսեն, որ զիրենք չարաչար կաշխատեցնեն հող ու քար կրելով և ուրիշ ծանր ծանր աշխատութեանց՝ օրական 3—4 ժամ. Նոքա կը գանգատին իրենց տրված ամենաստորին սնունդի դէմ. Նոքա կը գանգատին իրենց վրա ի գործ դրված բարբարոսական ծեծին դէմ. վերջապէս նոքա դառնութեամբ սրտի ցաւ կը յայտնեն, որ իրանք հայի զաւակ են և հայ, սակայն հայերէն չեն սորվիր: Բայց ո՞վ կը լսէ դժբաղդներու զանգատները: Անցեալ շաբթուն քառասուն և վեց որբ մանուկներ ալ Կ'լիկիոյ վիճակէն բերվեցան, գլխաւորաբար Մարաշէն, Զէյթունէն և Ֆռնուզէն. ասոնց մէկ մասը արդէն Թրքախօս են: Քանի մը օր է որ ասոնցմէ հինն Ս. Յակոբայ վանուց մէջ կը գտնվին. ասոնց ծնողք լսելով այն անողորմ հրատարակութիւնները ի լրագիրս և ճանապարհորդներէ՝ իրենց զաւակները առին անկից. Միացածներուն համար կըսեն թէ հայր և մայր չունին, անոնց տէրն ալ պէտք է որ ազգն ըլլայ և չը թողու որ անոնց ծնողքները, բարբարոս թիւրքերէ խողխողվելէ վերջ, ալ հոգեկան ու մարմնական զրկանքներու ենթարկվին:

Անցեալ ամսոյն վախճանեցաւ տեղւոյս յունաց պատրիարքը՝ Տ. Գերասիմոսը. յաջորդականութիւնը հանդիսաւոր եղաւ: Թաղումը հայոց Ս. Յակոբայ վանուց դրնէն անցած պահուն հայոց միաբանութեան կողմանէ եպիսկոպոս մը տասն վարդապետով և երկու սարկաւագով դրան առջև հոգեհանգստեան արարողութիւն մը կատարեցին. տպաւորութիւնը շատ լաւ եղաւ, զի Երուսաղէմի մէջ ի բրիստոնեայս յաճախ սեռնդածն խռովութիւն և կռիւներ եղած են, իսկ սիրոյ և յարգանաց արտայայտութիւնք դուն ուրեք: Յոյները Երուսաղէմի պատրիարքի ընտրութեան շատոնց է որ սկսած են. ընտրելեաց ցանկը հաստատված Բ. Դռնէն, եւ եկած է: Բայց ցանկէն դուրս ձգուածները մեծամասնութեան ընտրելիներէն լինելով արտաքոյ կարգի յուզում մի առաջ եկած է յոյն հոգևորականութեան և հասարակութեան մէջ: Մեծ ջանքեր կը թափվին նոյն անձերը վերստին ցանկի մէջ դնել տալու. կը կարծուի թէ դրամն ալ մեծ դեր ունի կատարելիք, ինչպէս Թիւրքիոյ մէջ միշտ եղած է, թէև այս խնդրոյն մէջ այնպիսի զօրաւոր ձեռքեր կան եղեր, որոց դէմ դրամի ազդեցութիւնը կոչնչանայ կըսեն:

Ա.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թէհրան, մարտի 20-ին

Վերջերս Շահի առողջութեան մասին ամեն տեսակ յուզիչ լուրեր տարածվեցան և մինչև իսկ անցեալ շաբաթ, մի առաւօտ, շուկան յանկարծ մի զրոյց տարածվեց, թէ Շահը մեռել է. և մինչև որ նա իր ձիաւորներով դուրս գալով քաղաքի գլխաւոր փողոցներից չանցկացաւ, խեղճ ժողովրդի յուզումն չի հանդարտվեց:

Տարակոյս չը կայ թէ Շահը տկար է, բայց ոչ թէ վտանգաւոր կերպով: Նա երկար տարիներէ ի վեր նեղվում է երիկամունքի աւազախտով (gravelle) և Բամազանի ծոմերի պատճառաւ վերջերս իր տկարութիւնն մի քիչ սաստկացաւ: Մի քանի օր առաջ պալատ հրաւիրվեցան քաղաքիս ինն գլխաւոր բժիշկներն (որից երեքը հայ էին) և խորհրդակցութեան արդիւնքն եղաւ Շահին յանձնարարել, որ մօտերս մի եւրօպական ճամբորդութիւն անէ: Ուստի շատ հաւանական է որ երկու ամիսէն նորին վեհափառութիւն մեկնի դէպի Ռուսաստան: Նա պիտի ճամբորդէ բոլորովին ծպտեալ (iucognito) և իր պաշտօնական այցն պիտի անէ 1900-ին, այսինքն Պարիզի մեծ արուեստահանդէսի տարին:

Այս օրերս Վեհ. Շահը մասնաւոր դեսպանութիւններ ուղարկում է Եւրօպայի այլ և այլ մեծ տէրութիւններին իր գահակալութիւնն պաշտօնապէս ծանուցանելու համար: Մի դեսպանութիւն ալ Ամերիկա ղրկում է, և ձեր թղթակիցն նշանակվել է քառուղար դեսպանութեան և օգնական պատուիրակ Տիեզերական Պօստային Միութեան հինգամեայ վեհաժողովին (Congrés) որ այս անգամ գումարվում է Ուաշինգթօն:

Մի ռուսական գործակատար ընկերութիւն անցեալ տարի, Ռաշտից Թէհրան եկող ճամբայի վրայով մի խճուղի (շօսէ) շինել փորձեց և մեզ ամենքիս մեծ յոյսերով լցրեց, այնպէս որ, մինչև իսկ, շուտով մի երկաթուղի ևս տեսնել սպասում էինք: Սակայն մի քանի ամիսէն գործերն դադարեցան և այնպէս կիսակատար մնացած ճամբան ընկաւ առաջինէն շատ աւելի վատ վիճակի մէջ: Թէհրանի թրամվայի ընկերութիւնը այս ձմեռ առաջարկեց գործին ձեռնարկել, սակայն մի համաձայնութիւն չի գոյացաւ: Եւ հիմա, պարսկական տէրութեան խնդրանքին վրա, կերևի թէ ռուս կառավարութիւնը, որ մենաշնորհի տէրն է, վերջապէս պիտի ստանձնէ գործը և կիմանանք թէ ճարտարապետ երկրաչափները և այլն, արդէն սկսել են էնզէլի հասնել: Երանի թէ իրաւ լինէր:

Պօստային համաժողովի մասին կաշխատեմ Ամերիկայից «Մշակին» գրել:

Բագրատունի

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գոյլերը բարեգործի դերում: Թիւրքամոլ «Revue d'Orient» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը հետևեալ կուրեօզներ է հաղորդում. «Կ. Պօլսում մի նպաստամատոյց յանձնաժողով է կազմված լուսաւորութեան մինիստր Զուհդի-փաշայի նախագահութեան տակ, և այդ յանձնաժողովը արդէն հաւաքել է 800,000 պիաստր, որով օգնութիւն պէտք է հասցնի յունաց պատերազմ (?) դաշտ գարձած կրետացի թիւրքերին: Բացի դրանից, «Իգդամ» և «Սաբահ» թիւրքաց լրագիրները նոյն նպատակով մասնաւոր հանգանակութիւն չը բաց արին, այլ «Սաբահ» լրագիրը մի հատուկ համար հրատարակեց, որի մէջ յօդուածներ գրեցին ժամանակակից թիւրք գրականութեան կորիֆէները, իսկ «Իգդամ» լրագիրը մի բրօշիւր հրատարակեց «Օսմանեան պատմութիւնը և իր պատմաբանները» վերնագրով: «Սաբահ» լրագրի յատուկ համարը կատարելապէս ոգաւվեց և խմբագրութիւնը ստիպված եղաւ երկրորդ համարը հրատարակել: Իւրաքանչիւր համարը 5 և մինչև անգամ 10 պիաստրով էր ծախվում, և այդ լրագիրը այդպիսով հաւաքեց արդէն 13,000 պիաստրից աւելի: «Իգդամի» բրօշիւրը նոյնպէս մեծ աջողութիւն ունեցաւ: Այդ լրագիրը յայտնեց իր ընթերցողներին, թէ խմբագրութիւնը ուղեգրում է կրետացի երկու որբ, որոնք կը դաստիարակվեն որպէս լրագրի երեխաներ, և ցանկութիւն յայտնեց, որ այդ օրինակին հետևեն շատերը: Եւ, քիրաւի, օր չէ անցնում, որ խմբագրութիւնը նամակներ չը ստանայ, որոնց մէջ զանազան մարդիկ ցանկութիւն են յայտնում որդեգրել անօգնական երեխաներին:

Ողջնի մարդասիրութիւն…

Մեր համեստ կարծիքով, Կ. պօլսեցի դրամատէր Ռնճեան, որ թիւրքաց զօրքին մի քանի հազարի պաքսիմատ է ուղարկել («Մշակ» № 50), պարտաւոր է մի քանի կրետացի թիւրք որբեր էլ որդեգրել, որպէս զի կատարեալ լինի իր «թրքական» հայրենասիրութիւնը…

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԻՑ

ԱԹԷՆՔ, 1 մայիսի: Երկուշաբթի օր, արևմտեան նաւատորմը ռմբակոծեց Սիկիօ:

Պատերազմական ոչինչ գործողութիւններ տեղի չունեցան Դոմօկօսի և Ալմիրօի մօտ: Լամիից ստացված հեռագրի մէջ չեշտվում է զօրքերի ոգու արիութիւնը: Դոմօկօսի մօտ թիւրքաց զօրքեր չեն երևում:

Երկուշաբթի Արտառում երկրաշարժ էր, որ անեց 30 վայրկեան:

Կարծում են, որ պատերազմական գործողութիւնները Էպիրոսում վերջացած են:

ԴՈՄՕԿՕՍ, 1 մայիսի: Ապրիլի 28-ին սպասում էին յարձակման, բայց մինչև այժմ թիւրքեր չեն երևում: Խաղաղութեան ընդհանուր ցանկութիւնը գնալով աւելի զօրեղանում է և արտայայտվում է յայտնի կերպով: Այդ պատճառով, մինչև որ այդպիսի տրամադրութիւն կը շարունակվի, եռանդոտ կերպով պատերազմ վարել անհնարին է:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 1 մայիսի: Թիւրքիայի կողմից դրված պայմանները դեռ ևս վերջնականապէս չեն որոշված, բայց Բ. Դրան պաշտօնեաների խօսքով, գլխաւոր կէտերը հետևեալներն են. վարձատրութիւն արքունական և մասնաւոր այն գոյքերի համար, որոնք աւերված են յունական նաւատորմի ձեռքով. սահմանի ուղղումն մի քանի կէտերի վրա, որոնք ռազմական նշանակութիւն ունեն. վերաքննութիւն կանոնների, որոնք վերաբերում են այն յատուկ իրաւունքներին, որ ունէին մինչև այժմ Թիւրքիայում յունական հպատակները: Դիպլօմատիական աշխարհում յոյս չունեն, որ շուտ կը վերջանան խաղաղութեան վերաբերեալ բանակցութիւնները և մինչև անգամ սպասում են, որ զանազան դժուարութիւններ կը ծագեն թէ մէկ և թէ միւս կողմից:

Թիւրքաց զօրքերի յարձակողական շարժման պատճառով, դեռ ևս Էպիրոսում գտնված յունական զօրաբաժինները յետ քաշվեցին դէպի Արտա, թողնելով դիրքերի վրա 3000 զէնքեր, 300 արկղներ փամփուշտներով, լեռնային մէկ թնդանօթ և կորցնելով 72 սպանվածներ:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 2 մայիսի: Ապրիլի 30-ին կայացաւ դեսպանների ժողով: Բ. Դրան յայտագրի մէջ ասված է, որ Յունաստանը դիմեց պետութիւններին խաղաղ միջամտութեան համար, և իրանք այժմ կարող են միջամտել: Պետութիւնները առաջարկում են դադարեցնել թշնամական գործողութիւնները:

ԱԹԷՆՔ, 2 մայիսի: Ձեռնարկված է Նիկօպօլիսի և Պրեվեզայի պաշարումը:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 2 մայիսի: Դեսպանների երէկ արած քայլը Բ. Դուռը ընդունեց հաճութեամբ, բայց մինչև այժմ պատասխան չէ տուել: Դեսպանական շրջաններում ենթադրում են, որ

նախ, քան թշնամական գործողութիւններ դադարեցնելը, Բ. Դուռը ցանկանում է մինչև վերջ հասցնել սկսված պատերազմական օպերացիաները այն նպատակով, որպէս զի հաշտութիւն կայացնելիս կարող լինի նպաստաւոր սահմանագիծ ձեռք բերել։ Դեսպանական շրջաններում այդ մտադրութիւնը համարում են արդարացի։ Այդ պատճառով պետութիւնները չեն կարող հէնց այժմ լիութիւն տալ Յունաստանի պահանջներին, որը յոյս ունէր թէ Թիւրքերի արշաւանքը կը կանգնեցնվի Դոմօկոսից աւելի հիւսիս։ Յունաստանը պէտք է հանգիստ կերպով սպասի պետութիւնների միջամտութեան հետևանքին, որոնք կարող կը լինեն, որքան հնարաւոր է, պաշտպանել Յունաստանի շահերը, բայց չեն կարող առաջարկել Բ. Դրան վայրկենապէս դադարեցնել պատերազմական գործողութիւնները։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 1 մայիսի։ Գլխաւոր տարած գումարները 15-րդ տիրաժի ազնուական կալուածական բանկի տոմսերի։

№ սերիայի	№ տոմսի	Գումարը	№ սերիայի	№ տոմսի	Գումարը
13,884	40	200,000	1,730	20	1,000-ական
4,848	43	75,000	74	12	
14,832	43	40,000	2,518	42	
801	42	25,000	9,206	29	
1,040	31	10,000	3,137	6	
506	1	10,000	22,830	24	
11,104	39	10,000	2,638	32	
12,543	17	8,000-ական	1,328	40	
12,653	21		15,175	41	
12,746	23		7,540	16	
12,781	47		51,06	37	
1,438	45		15,337	45	
8,923	23	5,000-ական	13,201	41	
5,036	18		6,364	16	
10,932	40		6,405	19	
3,845	20		1,979	21	
7,716	25		11,443	7	
11,682	1		2024	17	
15,492	35		13,503	10	
12,641	27		7,438	34	

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

1) Նոր մատենադարանի Ը. գիրքը—Զիամպոլիի—Գիւղական վարժուհի. Թարգմ. Լ. Մելիք-Ադամեանց. գինը 25 կ.։

2) Ստեփան Աւետիքեան—Բանանցեցի Գ. Եկավարներ. գիրք. Ա.—Կապ բռնողը և մեր տէրը։ (Արտ. «Լումայ» հանդէսից). գինը 40 կ.։

Դիմել կենտրոնական գրատուն։
(№ 51) 1—2

Նախկին աւագ ՆՈՏԱՐ Նիկոլայ Սավելիեվիչ ՖԷԴՕՐՕՎ, ՈՐ ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ Է ԹԻՖԼԻՍ ՔԱՂԱՔԻ ՆՕՏԱՐԻ ՊԱՇՏՕՆՈՒՄ, բացեց իր գրասենեակը սոյն ապրիլի 26-ին, Գանօվսկայա փողոցի վրա, Կազարօվների տանը, № 3, ուր գտնվում էր նոտար Ա. Գ. ՄԱՄԻԿՕՆՕՎԻ գրասենեակը, 3—3

Կ. ՊՕԼՍԵՑԻ մի գաղթական հայ, որ երկար ժամանակ ծառայել է ՇՈԳԵՇԱՐԺ ԱՂՕՐԻՔՆԵՐՈՒՄ և լաւ գիտէ շոգեմեքենաների մօտ ծառայել և բանեցնել քարերը, միանգամայն հմուտ իր գործի մէջ, պաշտօն է որոնում։ Դիմել՝ Թիֆլիս, Սոլդատսկի բազար, Մալխասի տրակտիր, Մուրադին։
(№ 50) 2—3

ՄԱՍՍԱԺ

Բժիշկների ղեկավարութեան տակ, պարապում եմ զանազան հիւանդութիւնների բժշկելով, ՄԱՍՍԱԺՈՎ, և առողջական ԳԻՄՆԱՍՏԻԿԱՅՈՎ։ Հիւանդների ընդունելութիւնը՝ $5^1/_2$—$6^1/_2$ ժամը երեկոյեան։ Աւչալեան փողոց, № 19։
36—147 ԳԷՈՐԳ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑ

1892-ի ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ խումբը, որ վաճառվում էր մեծ տեսակը 3 րուբլով, միջակը 1—50 կ., այսուհետև կը ծախվի մեծը 2 րուբլով, միջակը 1 րուբլով, առանց կարգօնի։ Ճանապարհածախսը մեզ վրա. ժամանակաւոր հասցէս. Верхніе Акулисы (Эрив. губ.)

Լուսանկար ՍՄԲԱՏԵԱՆՑ
(№ 32) 3—3

ԲՈՐԺՈՄԻ ԱՊԱԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ

պատիւ ունի յայտնել ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ իր

Ներկայացուցչութիւնը

ԵՒ

ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ԾԱԽԵԼՈՒ

գործարանի գործուածքները Թիֆլիսում և նրա շրջականերում տրված է

ԵԱՐԱԼՕՎ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎ

ինժեներներին, որոնց և պէտք է դիմել թէ պատուէրներով և թէ ամեն տեսակ տեղեկութիւններ ստանալու համար։

Բորժոմի ապակէ գործարան

կառավարիչ ԱՒԳՈՒՍՏ Վ. ԷՐԿՍԼԵԲԷՆ

Եարալօվ և Ալիխանօվ ինժեներների գլխաւոր գրասենեակը գտնվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑԻ ՎՐԱ, սեփական տան մէջ (Տէլէֆօն № 9), իսկ շիշերը մեծ քանակութեամբ ծախելու մեծ պահեստը—Գ. ԴՕԼՈՒԽԱՆՕՎԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, ՎՕԿԶԱԼԻ ՄՕՏ, Իշխան Ջ. Ա. Ջորջաձէ և ընկ. Առևտրական տան գիններէ պահեստի կողքին։ (№ 51) 1—3

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 14/26 մայիսի, ԱՐՄԷՆԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲՈՒԼ և այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ։ Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են ամփոփակառից

Պակաս գներով։ Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբեակինսկայա հրապարակ։ ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշինրօդերին։ (№ 16) 13—20

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ-ՊԱՆՍԻՕՆ
Ա. ՏԷՐ-ՅԱԿՈՎԲԵԱՆԻ

Ընդունում է երթևեկ, կիսաթոշակաւոր և գիշերօթիկ աշակերտներ։ Պատրաստում է գիմնազիաների, կադետների կորպուսի, զեմլէմէրների, րէալական և այլ ուսումնարանների համար։

Փոքր պատրաստականում երեխաները ընդունվում են առանց քննութեան, վեց տարեկանից սկսած։ Ուսումնարանում ուսուցանում են բարձրագոյն ուսումնաւարտած մասնագէտներ, գիմնազիական ուսուցիչներ։ Աւանդելի առարկաներն են՝ կրօն, ռուսաց, հայոց, ֆրանսիական, գերմանական, լատինականայունաց, վրաց լեզուներ, թուաբանութիւն, ալգեբրա, երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն (ռուսաց և ընդհանուր) բնական գիտութիւն նկարչութիւն, գրութիւն, երգեցողութիւն։

Հասցէն. ТИФЛИСЪ. Гановская ул., № 11. 3-րդ գիմնազիայի մօտ։
(№ 102) Տ.) 8—10

ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՊՕՂՊԱՏԵԱՅ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

Պօրտլանդիայի ցեմենտ

ԿՐԱԿԻՆ ԴԻՄԱՑՈՂ ԱՂԻՒՍ

և շինութեան ուրիշ մթերքներ վաճառվում են

ԻՆԺԻՆԵՐՆԵՐ ԵԱՐԱԼՕՎԻ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ

Գործարանի պահեստներում, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, կայարանի մօտ։ (№ 38) 4—5

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ցՆ ապրիլի 1897

ՊԱՀԱՆՋՔ	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ)	236,448—49	233,845—52	470,294—01
2. Ընթացիկ հաշիւ Պետական Բանկ. բաժնում	1,280,613—55	1,088,490—58	2,369,104—13
3. Զեղչ. (Disconto) մուրհ. երկու ստորագրութ	3,280,387—97	1,982,992—44	5,263,380—41
4. Զեղչ. մուրհ. մի ստոր. ապահ. տոկոս. թղթ.	421,744—60	18,000 —	439,744—60
5. Զեղչումն տոկոսաբեր թղթ., կտրօն. և այլն	26,683—08	9,580—69	36,263—77
6. փոխատուութիւն գրաւականով՝			
ա) Պետութիւնից ապահ. տոկոսաբ. թղթերի	1,000,668—28	664,500—36	1,665,168—64
բ) » ոչ ապահ. »	331,842 —	27,045 —	358,887 —
գ) Ապրանքների	— —	990,541—91	990,541—91
դ) Ոսկու և արծաթի	— —	2,884—32	2,884—32
7. Բանկի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր.	1,937,447—24	83,046—29	2,020,493—53
8. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր.	215,937—64	258,757—47	474,695—11
9. Տոկոսաբեր թղթեր պահեստի դրամագլխի	— —	— —	— —
10. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	5,270,543—33	— —	5,270,543—33
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	7,137,344—89	— —	7,137,344—89
11. Բաժինների հաշիւը կենտր. վարչ. հետ	4,410,361—95	— —	4,410,361—95
Կենտրոնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	— —	3,440,333—36	3,440,333—36
12. Պայմանաժամն անցուցած փոխատուութեան.	28,700 —	15,960 —	44,660 —
13. Բողոքված մուրհակներ	2,240 —	579—70	2,819 70
14. Ընթացիկ ծախսեր	16,804—04	18,450—59	35,254—63
15. Կահկարասիք և սկզբնական ծախսեր	2,836—84	6,111—47	8,948—31
16. Յետ ստացուելիք ծախսեր	15,371—80	7,499—43	22,871—23
17. Գնումն և վաճառ. արժեթղթ. ըստ յանձնար.	68,000 —	— —	68,000 —
18. Անշարժ կալուածք	— —	50,777—82	50,777—82
Ր. Ա.	25,683,975—70	8,899,396—95	34,583,372—65

ՊԱՐՏՔ	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Հիմնական դրամագլուխ (10,000 բաժնետոմսեր, à 200 րուբլ)	2,000,000 —	— —	2,000,000 —
2. Պահեստի դրամագլուխ	1,000,000 —	— —	1,000,000 —
3. Առանձին մասնաւոր դրամագլուխ	14 693 80	— —	14,693 80
4. Դրամագլուխ չիջուց. անշարժ կալուածքի.	— —	3,768—78	3,768—78
5. Դրամական աւանդներ՝			
ա) Պայմանաժամով	4,833,484—33	2,024,009 —	6,857,493—33
բ) ց'Պահանջ	215,958—91	145,163 —	361,121—91
գ) Ընթացիկ հաշւում, հասարակ	1,659,253—94	2,048,063—67	3,707,317—61
դ) » » պայմանաւոր	— —	60,911—57	60,911—57
6. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	5,128,986—87	— —	5,128,986—87
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	6,761,165—48	— —	6,761,165—78
7. Բաժինների հաշիւը կենտ. վարչութ. հետ	— —	4,311,789—16	4,311,789—16
8. Կենտրոն. վարչութ. հաշիւը բաժին. հետ.	3,549,224—03	— —	3,549,224—03
Բանկի բաժնետոմսերի անվճար կտրօնների բաշխը	4,563—90	— —	4,563—90
9. Չը վճարուած տոկոսներ, աւանդների, ընթացիկ հաշիւների և այլ գործողութեանց	100,050—54	53,278—66	153,329—20
10. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	106,122—64	81,484—37	187,607—01
11. Փոխանցիկ գումարներ	70,827—19	74,626—70	145,453—89
12. Արդիւնք 1895 թ.	239,644—07	96,302—04	335,946—11
Ր. Ա.	25,683,975—70	8,899,396—95	34,583,372—65

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 2 Мая 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.